

Simon István

1926–1975

Hetekkel halála előtt barátai döbben-ten adták tovább egymásnak a letaglózó hírt: ez a betegség neki sem irgalmaz, gyógyulására nincs remény. Mindenki tudta, hogy hamarosan meg fog halni. Mindeki tudta és senki sem hitte el.

Ilyen fiatalon is meghalhat az ember?

Eletkorát senki nem tartotta számon. Negyvenkilenc éve, őszülő halántéka, érett bölcsessége ellenére is magától értelődően fiatalnak tekintettük. Örök fiatalnak, hiszen szemének gyermekien tisztá fénye, mindenféle fontoskodástól, szerepjátszástól irtózó, egyszerű és vidám közvetlensége, egész lénye inkább emlékeztetett bennünket egy üdítően fiatal suhancra, mint arra, aki valójában volt: az új magyar irodalom köztiszteletben álló egyéniségére, a József Attila- és Kossuth-díjas költőre, az Írószövetség főtitkárhelyettesére, a Hazafias, Nép-

front Országos Tanácsa elnökségének tagjára, a tekintélyes honatyára.

Meghalt. Azóta el is temették, arra a hegyoldalra, ahonnan olyan gyakran szemlélgette elgondolkodva a sümegi várat, meg a Tátika romkoronáját. Kívánsága szerint Bazsiban nyugszik, szülőföldjén. Most már örökre hazatért.

A magyar szellemi élet, irodalmunk nagyköveteként járta be a világot, hírt adva rólunk és hírt hozva nekünk. Te-kintetével a földgolyót pásztázta végig, az egész emberiség sorsának alakulását figyelte, közben az otthoniakért aggódott, és mindig innen, szülőföldjéről merített erőt. Nincs még egy alakja a magyar irodalomnak, aki akkora féltés-sel-szeretettel ragaszkodott szülőfalujához s a benne élő dolgozó emberekhez, mint ő.

Jó oka volt rá. Onnan kapta a legtöbbet. Azt — fejtette ki vagy tíz évvel ezelőtt *Vallomás a falumról* című írásában —, hogy „szeretem a világos, tiszta arányokat s az áttekinthetőséget, melyre akkor érzem a legnagyobb szomjúságot, ha nehéz, bonyolult kérdéseket próbálok magamban tisztába rakni. Olyan kontraszt ez a világ minden tevékenységemhez, hogy kénytelen vagyok — sokszor hosszú gyötörődés árán — addig-addig keresni a szavakat, jelzőket, a pontos képet, míg a sejtjeimmel is átértett élet valóban lüktetni kezd bennük. Hogy ne mondhassak lát-szatra színes, de nem átelt, tehát hamis vagy üres szólamokat, s parányi dolgok-ban inkább keressem az élet emberi és örökké igaz mozzanatait, melyek erkölcsi értelemben akár a kozmikus ember vagy emberiség életvitelének holt-napi kritériumai is lehetnek. Az örökké meszelő asszonyok szorgalmával menni a füst, a korom, az emberi gyarlóságok ellen, s épp azzal, hogy rávillanthatok az egyszerűségükben is gyönyörű emberi pillanatokra.”

A tudós gonddal mérlegelő irodalom-történészek sem fogják pontosabban

megfogalmazni az ő költői-emberi egységének lényegét.

Attól kezdve, hogy első versesfüzete, az *Egyre magasabban* tizennyolc éves korában megjelent, szemérmesen és hűséggel őrizte azt a kincset, amit otthon kapott. Az első kötetet követte a többi hűsz, s közben költői hangja csak tisztult, kristályosodott. „Csúcson vagy — írta neki már a kórházba címzett, utolsó levelében legújabb és legutolsó, még életében megjelent kötete, a *Rapszódia az időről* kézbevételekor Illyés Gyula —. Nem a pályádén. Azon a hegyvonulatén, amely — egyszerűsítésül — Burns-nél kezdődik.”

Népszerű volt, de nem a sznobok körében, hanem azok között, akiknek szándéka szerint mindig is írt: a tiszta és tartalmas szépségre áhító, egyszerű olvasók között. Kötetei, amint megjelentek, hamar el is tűntek a könyvesboltokból, kapósak voltak a könyvtárakban, verseit gyakran hallhattuk szavalóversenyeken, üzemi, falusi irodalmi színpadok műsorában, s a legemlékezetesebbek — a Hajnali lakodalmak, a Buchenwaldi rapszódia, a Leánynézőben öcsémmel, a Mirza, a Nem elég, a Himnusz az értelemhez és a többiek — szinte észrevétlenül belopták magukat az olvasók s a műsorok hallgatóinak szívébe. Közkincsé váltak.

Kívánhat-e egy költő ennél többet?

Ő többet kívánt. Soha nem elégedett meg azzal, hogy csak költő legyen, hogy csak verseket írjon. Az írást szolgálatnak, magyar népe, nemzete igaz szolgálatának tartotta. És a népek testvéri egymásra találása eszközeként.

A lehető legteljesebb teljességre törekedett. Ezért kalandozott el az esszé, a publicisztika különféle területeire, ezért kísérletezett újabb és újabb formákkal, és műfajokkal is. Utolsó éveinek — kevesen tartják számon — nagy álma volt a dráma. Színpadra írta át *A helység kalapácsát*, s eredeti színmű megírására is készült.

Szünet nélkül dolgozott. Nemcsak mint író, hanem mint közéleti ember is, irodalomszervező, politikus, az emberiség legszentebb eszméinek odaadó agitátora. Dolgozott, soha nem kímélve erejét, mintha megérezte volna, hogy tennivalóinak elvégzésére nem adatott neki hosszú élet.

S elvégezte-e, amit akart?

Elvégezte mindazt, amit tennie kellett. Teljes életművet alkotott, gyönyörűségül és okulásul mindazoknak, akik kortársukként ismerhették, s akik egykor majd irodalmunk kincsei után kutatva veszik kézbe verseskönyveit.

Balogh Elemér

Simon István emlékére. Bertalan Béla tusrajza.

Lengyel József

1896–1975

Lengyel József életete makulátlanul tiszta élet volt, azé a bátor, meggyőződéses emberé, akit megtörni nem lehet. Kicsiny, törekeny teste óriási akaraterőt hordozott, emberszeretete, tisztessége pedig megmutatta, hogy végső soron mégis ez a magatartás az, mely nemcsak etikus, de ésszerű is; a legsúlyosabb élethelyzetek átéléséhez nem elég a jó fizikum, hanem a környezetnek az a „testmeleg embersége” is kell, amit csak a megbecsülésre méltó kap meg, s amelynek életmentő szerepéről Lengyel József olyan megrendítő sorokat ír *Elejétől végig* című kisregényében.

Somogy megye szülötte volt, Marcaliban látta meg a napvilágot olyan szegény emberek fiaként, akik a kenyérdarabkát is megbecsülték. A maga erejéből tanult, a gimnázium után bölcsészhallgató volt előbb Budapesten, majd Bécsben. Első versei Kassák Lajos A Tett c. lapjában jelentek meg, maga is Kassák köréhez tartozott, az aktivizmus ifjú híveként lépett a küzdőterre, részt vett a Szabó Ervin irányította antimilitarista csoport akcióiban, majd a kommunista párt alapításában. *Visegrádi ut-*

ca című riportregénye erről a korszakról ad számot. Emigrációban írta, a huszas évek végén, s merőben új hangot üt meg benne: a film formanyelvét hasznosítja. A művet mégsem ez az újszerűség teszi izgalmas olvasmánnyá, hanem a jellemek erőteljes, plasztikus rajza. A fiatal író már az emberi lélek mélyére lát, ezt bizonyítják életteli figurái.

A Tanácsköztársaság idején újságíró, majd emigrálni kényszerül; előbb Bécsben, majd Berlinben él, újságíró, később filmdramaturg.

1930-ban távozott Moszkvába, ahol a Sarló és Kalapács szerkesztőségének munkatársa lett, míg — 1938-ban — a személyi kultusz áldozataként Szibériába nem került. Tizenhét éven át nem írhatt; az író azonban akkor is író, ha nincs toll a kezében, mert az élet megpróbáltatásai az alkotót érlelik benne. 1955-ben, amikor végre hazatérhetett, egy jóformán ismeretlen — mert elfelejtett — újságíró lépett hazai földre, anélkül, hogy bárki is sejtette volna: a megviselt öregember pár éven belül korunk egyik legkiemelkedőbb magyar írója lesz.

1961-ben jelenik meg az *Igéző* c. elbeszélésgyűjtemény, benne az *Elejétől végig* című kisregény; fájdalmas élményeinek krónikája, mely az *Igéző* többi novellájával együtt nemcsak a gyötrelmeket, de a remény és kiábrándulás lélekben zajló küzdelmét is ábrázolja, hogy végül felmutassa a remény diadalát. A bűnök felett a szocializmus nevében ítél, mert meggyőződése, hogy ha őszintén felfedi ami történt, lehetetlené válik annak ismétlődése. Szívszorító, de optimista írásait igazságkeresés és életszeretet hatja át, jellemteremtő művészete elmélyül, bravúros emberábrázolás, drámai szerkesztés, puritán realista stílus jellemzi új írói korszakát.

Míg az *Igéző* novelláinak az erkölcsi érzékenység és a szenvedély adott hevületet, következő kisregényei inkább az intellektust faggatják; az író nem lanckadó gondolati frisséggel közelíti meg életünk lényeges konfliktusait, vitákat, gondolati küzdelmeket visz az esszéregények lapjaira (*Három hídépítő, Újra a kezdet, Ante, apud... ultra trans*).

Holtig fiatal volt, mert hinni tudott: keserűen, csalódottan, haragosan is,

Kovács Gyula fametszete

„kicsi mérges öregúr”-ként is őrizte magában az ifjú forradalmárt, aki azért képes a felháborodásra, mert az el nem vesztett eszményekhez viszonyít. A forradalom csillaga világította be útját, fényét követte, nem tévedhetett el. Ereje innen eredt.

Életét sírversében összegezte:

*Itt nyugszik
A nyugtalan
Százházájú hontalan
Életét bizonyló
Szomjasan vándorló
Almatlan álmódó.*

Itt nyugszik, hazai földben, de él emlékezetünkben, szeretetünkben és irodalmunkban: feledhetetlenül és példaadóan.

Bozóky Éva

Kányádi Sándor vallomása a romániai magyar költészetről

A felszabadulás utáni első romániai magyar költőnemzedékhez tartozó Kányádi Sándor 1929-ben született az Udvarhely megyei Nagygalamfalván; 1954-ben végzett magyar szakon a kolozsvári Bolyai egyetemen; hosszú évek óta a Kolozsvárott megjelenő gyermekújság, a *Napsugár* munkatársa.

1950-től publikál. Első versei a bukaresti Ifjűmunkásban jelentek meg a lap egyik akkori szerkesztője, a Kányádinál négy esztendővel fiatalabb Páskándi Géza költőavató támogatásával. Indulásakor népi hangvétel, petőfies helyzetképek és falusi munkajelenetek jellemzik költészetét. Kötettel 1955-ben lép először a nyilvánosság elé (*Virágzik a cseresznyefa*). A hatvanas évektől hangot vált, egyre mélyebbre merészkedik — fától fáig haladva — a magyar líra erdejébe. Intellektusa kiteljesedik, társadalombírálatra élesedik, biztos formakészsége mellé felsorakozik a lírájára máig érvényes ironia és groteszk ellentétezés. A Hargita lábától induló költő a társadalom vajúdása közben megőrizte a falusi gyermekkor világát, s városlakó korában is a népi hagyományra, az erdélyi magyar folklór megtartó erejére támaszkodik. Kifinomult erkölcsiséggel — a reménytelennek tűnő időkben is — helytállásra, az írástudó felelősségére figyelmeztet, mindig a könyörtelen igazat keresi.

Elkötelezettsége, népe, szülőföldje iránti hűsége — kiforratlansága miatt — korai lírájában egyszólamúságot eredményez: „Innen csak indulni lehet, / s aki indul, visszajöhet. // Tisztesség dolgában mindig / tanulhat itt, el a sírig. // Becsületből, akit innen / tarisnyáltak, azt egykönnyen // nem fogja az élet piszka / mert itt még a sár is tiszta” (*A mi utcánk*). A kitörés, az új hang keresésének egyik mérföldköve a játékos, groteszk *kalappróba* (*Arany János kalapja*), melynek befejező soráiban a hetyke felkiáltás — „No de seba, belenövök!” — a valóság józan számbavételéről, az elvárások ismeretéről, a költői hivatástudatról és az önmaga erejébe vetett hitről tanúskodik. *Prózai* megnyilatkozásai pedig arról, hogy időközben mikroszkópja alá tette a romániai magyar költészetet is.

„Íme költészetünk személyleírása.

Neve: romániai magyar költészet.

Allampolgársága: román.

Nemzetisége — nyelve, hagyományai —: magyar.

Születési helye és ideje: az első világháború után új államiságba került Erdély. Tehát félévszázados, háborús gyermek, s eddigi, szinte még csak legénykornak mondható életét két külön korszakra osztotta a második háború.

Szülőanyja és dajkája: Erdély szellemi öröksége, az a szellem, melynek védő-szárnyai alatt addig is több komoly magyar, román és szász kulturális kezdeményezés vált valóra, s hagyott századokra visszamenően emléket maga után. S így fentnevezett már az anyatejfel magába szívhatta azt, amit ma divatos politikai szóval békés egymás mellett élésnek neveznek.

Termete: sudár, a fenyőéhez hasonlatos.

Tekintete: tiszta, inkább szelídnek, békésnek mondható. De hegyi tóra emlékeztető szemesarkában az öröm mellett a nyugtalanság, a konokság ráncai jelzik: szemmel tartja a világot, a pásztortüzek füstjét s az atombombáét egyaránt.

Kedélye: változó. Vidám, de nem duhaj. Szomorúsága nem mimelt, olyankor vagy halottja van, ha nem neki, hát a szomszédjának, vagy a világgal van baj, de az is lehet, hogy az épp akkor elmúló évszakot gyászolja, vagy csak éppen egy régen hallott ballada jutott eszébe, s azt dúdolja mentében a foga közt. Olyankor nagyon oda kell figyelni, vajon milyen metafizikai vagy társadalmi sejtélem lappang az egyszerűnek tetsző sorokban, mert legtöbbször szókimondása is képletes.

Ruházkodásában mintha Polonius tanácsát követné.

Iskolai végzettsége: kijárta mondhatni a század minden jelentősebb irodalmi iskoláját a szürrealizmustól a szocialista realizmusig, olykor még a rövidebb lélegzetű tanfolyamokon is jelen volt, kivált a két világháború között."

Mivel „úgy tanult ez a költészet, mint hajdan az Európát nyitott szemmel járó erdélyi diák: minek lehetne itthon hasznát látni?“, s mert a nyakas bezárkózás sem volt idegen e tájon — sokszor leselekedett az erdélyi irodalomra az epigonizmus és a provincializmus veszélye. A két világháború között a hagyományos és az avantgarde törekvések egyaránt megtalálhatók; a hatvanas években pedig mintha a kötetlen forma kerekedne felül — elemzi Kányádi az elmúlt félszázad líráját, majd a következő megállapításra jut: „még a legellentétebb elveket valló költészet is végső soron valahol egységes. A miénket, a költői életérzés szempontjából lényegesen különböző két korszaka ellenére is, egységbe fogja a humánium folytonossága”.

Az erdélyi magyar irodalom mindig sajátos ízekkel, színekkel gazdagította irodalmunkat, ugyanakkor — helyzetéből eredően, különösen az elmúlt félszázad történelmi-társadalmi változásai következtében — saját útját is kellett járnia. A romániai magyar költészetnek a magyarországitól eltérő specifikumáról a következők vallja Kányádi.

„Különleges ismertetőjelei: a romániai magyar költészet egyik s talán legfontosabb sajátossága, amiben különbözik magyarországi fivéréétől: a romániasága. Ez a két világháború között azt jelentette, szemben az irredentizmussal, hogy a romániai magyarságnak Románia a hazája. Ki kell alakítania a maga kultúráját, kapcsolatot kell teremtenie a román és a hazai német kultúra haladó demokratikus erőivel; mintegy hidat verve a kultúrák közé... A romániai magyar költészet két lehetőség előtt állt: az egyik az önnön sebeit nyalogató provincializmus, a másik az egyetemesebb mondandók felé orientálódás... Líránk — állandó harcban állva a szüntelenül kísértő provincializmussal — a romániaság s az európaiság kettős vonzatában kereste s keresi ma is életérzései számára a legmegfelelőbb kifejezési módokat... És fölfedezi és magába szívja a sejtelmes, hátborzongatóan szép székely népballada népi szimbolikáját. Az allegóriától sem idegenkedik.

Nem szeretném fölöslegesen szaporítani az amúgy is elburjánzott esztétikai terminus-technicusokat, de talán a potenciális szimbolizmus volna a megfelelő arra a jelenségre, amikor egy versben — táj- vagy szerelmes versben — bányalégszerűen lappang valami sejtélem, s amely csak bizonyos életérzés-frontbetörésekkor szokott kicsapni az egyébként szelíd költeményből."

*„Tisztem csupán hírhezói” — kezdte 1967 végén nevezetes — fent idézett — bécsi, Pen Club-béli előadását, s nála keresve sem lehetett volna megfelelőbb követet találni az erdélyi magyar líra számára. Több mint féltucat kötettel a háta mögött túl volt a megpróbáltatásokon, költészete töretlenül ívelt fölfelé. Népszerűsége — ha ez egyáltalán mérvadó egy költőnél — mindjobban emelkedett. Négy esztendővel később napvilágot látott válogatott kötetével, a *Fától fáig*gal történt meg az a verses-könyveknél szokatlan eset, hogy megjelenésekor szétkapkodták. Fodor Sándor kedvesen évódó tudósítása szerint „azután már csak úgy jöttek a hírek egy-egy példányról, mint a bűjös Rudolf trónörökösről: valaki látott egyet Csíkdánfalván a pult alatt, másvalaki Aradon látott két példányt, de nem biztos, hogy a Kányádi-kötetből”. Igaz, ennek ellenére a sajtóban sokáig alig esett szó költészetéről, pedig közben a fiatalok körében számos követőre talált.*

Táborát, s általában a költői tábort néha sokallja is.

„... itt a Duna-medencében a körülbelül félezerre tehető magyar verset író költők és nem költők közül több mint százan jelenleg a romániai magyar művészek teszik a szepet... Sok a költő. Több, mint a vers. Ez a „nagy népi spartakiád” a költészetben önmagában örvendetes, de következménye egyúttal az értékek felbomlási folyamatának is. Az értékek megítélése terén tapasztalható elbizonytalanodásnak. Nincsenek műszereink a vers minőségének mérésére, és remény sincs arra, hogy ez kibernetikus úton lehetséges, de egy bizonyos; ez az elrugaszkodás a minden fajta formától és tartalomtól nem tesz jót a költészetnek. És sajátos módon csökkenteni fogja az amúgy sem túl népes olvasói tábort.

Nagy a fuszási lehetőség. A fiatal elolvas négy „modern” verset és megírja az ötödiket, és elviszi a szerkesztőnek. Na mármint, a szerkesztő is ember, ő is szeret felfedezni... És a vers megjelenik. Van aztán egy olvasói réteg, amely együtt kávézik a szerkesztővel. Elolvassa a szóban forgó, még meleg verset, és nem érti. De úgy tesz, mintha értené. Segít leharrogni az őszintén kételkedő — bennfentes olvasót, aki a következő alkalommal — mert a sznobság ragadós — maga is lelkesedik... Persze ez inkább karikatúra, nem vonatkozik sem a tehetséges fiatal költőkre, sem pedig a tehetséges olvasókra. De általánosságban valahogy mégis igaz. Ezért aztán ne csodálkozzunk, ha hovatovább a költészet mint újítás lesz érdekes, méghozzá vers nélkül.

Mi az, ami verssé teszi a verset? A versi gondolat. Az a mondandó, amit más műfajban nem lehet kifejezni. Illyés Gyula panaszkodik: ha egy hagyományos versformában írt költemény két szakaszát elolvasom, körülbelül tudom, mit gondoljak a szerzőjéről. Szabadversből tizedet kell elolvasnak, hogy rájöjjenek: a szerző tehetségtelen. Ilyen értelemben beszélek inflációról. Nincs fedezete a szónak.”

A költészet válságáról világszerte folynak a viták. Egyetértés mutatkozik viszont az okok és a tünetek megítélésében: több a költő, mint a vers, s alig akad olvasó. Folyik a kiütéskeresés is, bár biztos receptet eddig senki sem tudott még adni. Kányádi is csupán reménységet táplál és egy ötlettel barátkozik.

„A versbarátok szűk táborában is több a hallgató, mint az olvasó. Ideje volna ezt figyelembe venni. A feltételek erre adva vannak. Ugyanis a vers akkor kényeszerűlt könyvbe, amikor feltalálták a könnynyomtatást. Vissza kell juttatni hát a verset homéroszi hivatásához. Hanglemez mellékletű verskötetek kiadásával kellene felszabadítani a könyvbe száműzött verset. Ez a technikai vívmány visszahatna a költészetre. Sőt a költészet reneszánszát hozná, meggyőződésem. Ugyanis számtalanszor megfigyeltem, hogy az elmondott versben erősen kiütkeznek a gyöngeségek.

Az elmondás — mint a színpadi műnek az előadás — a vers vizsgálja, és ennek még Saint-John Perse verse sem vallaná kárát, még akkor sem, ha sok minden homályban maradna is az elmondás után. Hiszen, amint azt már többször bebizonyították, még a Shakespeare-dráma szövegének is csak negyven-ötven százalékát percipiálják első hallásra az átlagnéző. En a költészetet a drámához érzem közelebb. Hiszem, hogy a hanglemezrel társított kötetek sokat segíthetnek a költészet ügyén. Nemcsak a versmagyarázattal küszködő középiskolai tanárok munkáját segítené, de visszahatna magára a költészetre is, hiszen az akusztikai módszer sok fölösleges „szalmazástól” mentesítené a verset. Az ideális, az „abszolút” versnek olyannak kell lennie, mint a shakespearei-drámának, hogy minden rendű-rangú olvasó s hallgató megtalálja benne a maga műélvezetét. A modernséget ebben a bonyolult korban, bármilyen furcsán hangzik is, az egyszerűségben látom.”

Kányádi többször említette már, hogy a költészetet a műfajok közül a drámához érzi a legközelebb. Költői gyakorlatában erre épül sajátos vívmánya, a dramatizált vers, amelyből viszont kinőtt abszurd drámája, a *Kétszemélyes tragédia*. Jóval hagyománytisztelőbb másik darabjában, az *Ünnepek házában*.

Több száz verset fordított románból, s különösen Arghezi, Labis, Baconsky és Sorescu átültetésével szerzett érdemeket. Arghezi *Szomjas vagyok* című versét például előbb olvashattuk magyarul, mint románul, mivel a magnetofonról hallott vers olyannyira megtetszett Kányádinak, hogy nem várt kinyomtatásáig. Íróavató tevékenysége sem érdemtelen a figyelemre: ő sürgette és gondozta Tamási Áron öccse, Gáspár bácsi nálunk is jól ismert könyvének, a *Vadon nőtt gyöngyvirágnak* kiadását; bábáskodott a tehetséges fiatal költő, Magyar Lajos indulásánál. S hogy a költészetbe vetett hite — minden keserű tapasztalata ellenére — töretlen, azt jól példázza négy, gyermekek számára készült kötete, és többször idézett bécsi előadásának végső gondolata:

„A romániai magyar költészet nem jövőtlen: olvasóban, költőben egyaránt kifogyhatatlan. Ereje abban van, hogy — Hamlet szavával szólván — »mintegy tükröt tartva a természetnek«, önnön köréből igyekszik s tudja »fölmutatni maga az idő, a század testének tulajdon alakját és lenyomatát, különösen figyelve arra, hogy a természet szerénységét által ne hágja.«”

Összeállította: R á c z - S z é k e l y G y ő z ő

M Ű V E I

Virágzik a cseresznyefa (versek). Bukarest, 1955. Allami Irodalmi és Művészeti Kiadó
 Sirálytánc (versek). Bukarest, 1957. Allami Irodalmi és Művészeti Kiadó
 Kicsi legény, nagy tarisznya (gyermekversek). Bukarest, 1961. Ifjúsági Könyvkiadó
 Fényes nap, nyári nap (gyermekversek). Bukarest, 1964. Ifjúsági Könyvkiadó
 Harmat a csillagon (versek). Bukarest, 1964. Irodalmi Könyvkiadó
 Három bárány (gyermekversek). Bukarest, 1965. Ifjúsági Könyvkiadó
 Kikapcsolódás (versek). Bukarest, 1966. Irodalmi Könyvkiadó
 Független lovak (versek). Bukarest, 1968. Irodalmi Könyvkiadó
 Fából vaskarika (mesék, történetek). Bukarest, 1969. Ifjúsági Könyvkiadó
 Fától faig (válogatott versek). Bukarest, 1970. Kriterion
 A bánatos királylány kútja (versek, mesék, történetek). Bukarest, 1972. Kriterion
 Kányádi Sándor legszebb versei (válogatás). Bukarest, 1974. Albatrosz

Gyógyítás az ex libriseken

Az első, orvosi témákkal foglalkozó hazai ex libris kiállítás az egészségügyi világnap alkalmából Debrecenben rendezték. A kiállított tablókön a gyógyítással, az orvossal, a gyógyszerzárral kapcsolatos kisgrafikák láthatók. Ezek az alkotások hazai és külföldi művészek munkái. Sokféleképpen mutatják be a gyógyítás tevékenységeit, de valamennyi lap a tulajdonos hivatására utal.

A kiállítás anyaga 153 lapból állt. Ebből 9 lap reprodukció: régi hazai és külföldi orvosok ex libriseinek fényképei. Látható volt: Segesvári István volt debreceni orvosnak, Almási Balogh Pálnak (Széchenyi István egykori orvosa) és a szabadságharc tábori főorvosának, dr. Rózsay Józsefnek lapja.

A hazai és külföldi eredeti grafikai lapok 8 nagy csoportra tagolódnak (Imho-
 teptől Schweitzerig; orvos, beteg, beteg-

Fery Antal ex librise

Várkonyi Károly ex librise

ápolás; az orvos küzdelme a halállal; a gyógyítás emblémái; a gyógyítás szakterületei; kutatóorvos; gyógyszerészet; humor a gyógyászatban). E felosztás átfogó képet kívánt adni a gyógyítással foglalkozókról, a gyógyítás mitológiai alakjairól, a gyógyítás szimbolikájáról, úgy, hogy a humor se maradjon ki.

A modern hazai lapokról elmondható, hogy alig van közöttük olyan, mely a heraldika elemeit tartalmazza. Ezek a lapok a realista művészetszemléletet hordják magukon.

A kiállítás jobb megértését a rendezők izléses katalógussal segítették. A kiállított anyagot dr. Semsey Andor válogatta, szakmailag pedig dr. Csányi István orvos ellenőrizte. A kiállítást Lenkey István rendezte. A kiállítás létrejöttéért dr. Törös Béla egészségnevelési csoportvezető főorvost illeti a köszönet.

—y —n

Gyerekek magukra hagyatva

A család és az iskola ábrázolása az utóbbi évek néhány kiemelkedő ifjúsági regényében

A nivótlan ifjúsági irodalmat legfőképpen az a babona tartotta és tartja életben, mely szerint a fiatal olvasó életkori sajátosságainál fogva a világ valóságos teher-tételeinek elviselésére még nem képes, ezért az ifjúsági írónak az a dolga, hogy egy megszelídített, könnyen áttekinthető világot konstruáljon, amelyben a mozgások kiszámíthatóak, a meredélyek szegélyén biztonságos korlát húzódik, s ennek, az alapjában biztonságos világnak kormányzását ügyes kézzel irányítják a felnőttek: szülők, nevelők és más tévedhetetlen hatalmak.

Persze a konfliktusokat még az ilyen „megszelídített” ifjúsági irodalom sem küszöbölheti ki teljesen, hacsak nem mond le formálisan is művészi rangjáról. Ezért hát az álirodalom álkonfliktusokat teremt. Az álkonfliktusok sokféleek lehetnek, van azonban egy közös vonásuk, az, hogy félreértésen alapulnak.

Vagyis a rossz ifjúsági regényben az embertelennek tűnő tanárról kiderül, hogy valójában nagyon is emberséges, a zord szülőről, hogy melegszívű, a hűtlen barától, hogy hűséges és a megtévedt fiatalról, hogy nem a pokol tornácára jutott, csupán egy pillanatra vesztette el az egyensúlyát.

A mai magyar ifjúsági irodalom becsületére legyen mondva, hogy legjobb, de még átlagos színvonalú alkotásaiban is gyökeresen szakított ezzel a leegyszerűsített — tehát hamis — ábrázolásmóddal, távol áll tőle a lakkozás, a problémák megszelídítése, sőt, mintha egy régebbi rossz gyakorlat ellenhatásaként túlságos érzékenységgel reagálna mindazokra a gondokra, amelyek társadalmi fejlődésünk ellentmondásaiból adódnak és gyakran érintik az ifjúságot is. (A színvonalas művek megjelentetésével kapcsolatban nem hallgatjuk el a kiadó érdemét; mivel hiányzik az ifjúsági művek rendszeres és alapos kritikája, fokozott a kiadó felelőssége.)

Bizonyára nem véletlen, hogy az utóbbi négy-öt esztendő magyar ifjúsági irodalmában (éppen a legtöbb figyelmet érdemlő művekben) egyszerűen nem találkoznak ép családdal. Mintha teljesen elfogytak volna azok a családi közösségek, amelyekben a szülők együtt élnek, a család nevelő funkciói többé-kevésbé megvalósulnak, s a gyermekek konfliktusai a teljes, ép és hivatását teljesítő család keretein belül keletkeznek.

Társadalmunkban valóban egészségtelenül sok a válás, az új házasság, és sok az állami gondozott gyermek is. Az is bizonyos, hogy a széthulló családok első számú kárvallottjai mindig a gyerekek, és ha az irodalom felfigyel erre, aligha marasztalható el érte.

Éppen ezért nem is valamiféle statisztikai aránytalanságot kérünk számon az írókon, sokkal inkább egyfajta írói bátortalanságot, amely valóságos és súlyos konfliktusokat csak a széthullott családok gyermekeinek életében vél felfedezni és törekszik ábrázolni. (Hangsúlyozni kívánom, hogy ezt az egyoldalúságot nemcsak egyes, kimagasló ifjúsági-társadalmi regényeknél látom, hanem jellemzőnek találok egy pár éves időszak egész termésére.)

A konfliktusok forrása azonban a valóságban igen sokféle lehet, és ha az ép családok gyermekeinek életében is előforduló konfliktusokat az irodalom megkerüli, akkor nem csupán az egyoldalúság hibájába esik, de óhatatlanul a könnyebb megoldások iránti vonzódásáról is tanúságot tesz, másszóval egyszerűsít, ha más előjellel is, ami az irodalomban azt jelenti, hogy hamisít.

Ha egyetlen könyvvel kellene jellemeznünk ezt az igényes, ám az előbbieket alapján mégis az egyoldalúság hibájába eső irodalmi vonulatot, akkor leginkább Thierry Árpád *Hosszú szökés* c. regényét idézhetnénk példának.

A könyv hőse, Soma Bálint érzékeny és bonyolult egyéniség. Édesanyja meghalt, apja új házasságot kötött. Bálintnak nincs talaja az új családban, állami gondozásba kerül. A fiú nem tud, de nem is akar beilleszkedni ebbe az új közösségbe, állandóan megszökik, intézetről intézetre vándorol. Szökése hangos és reménytelen tiltakozások: szeretné a világnak, elsősorban természetesen apjának bizonyítani, hogy méltánytalanság történt vele, az ő helye a családban volna.

Az állandóan magával cipelt Micimackó-kötet az egykori boldog gyerekkor, az elveszett paradicsom jelképe.

A fiú tétova kísérletei, hogy az intézet és a család között más közösségekben találja meg a helyét, eleve kudarcra vannak ítélve, hiszen akikkel alkalmatlanul összehozza a véletlen, maguk is üzőtt vadak, talajtalan fiatalok vagy magányos öregek, akiket csak rövid időre hozhat közel egymáshoz a meleg közösség utáni vágy. Ezek

az alkalmi közösségek, vagy egy éppen csak bimbózni kezdő szerelem, széthullanak az első megpróbáltatásokra, Bálint egyre fenyegetőbb mélységekbe szédül, ahonnan végül már nincs kiút.

A végső elkeseredés fogalmaztatja meg a fiúval a József Attilát idéző vádat:

„Bálint azokra az időkre gondolt, amikor még erősen vágyódott az oltalom után, és úgy tűnt: védelmezés nélkül nem is tudja elképzelni az életét.

— Az anyám lehetett az oka mindennek — szögezte le.

— Miért?

— Mert meghalt.”

Thiery Árpád ifjú regényhősének nincs kiútja, és az adott körülmények közt nem is lehet. Apja annyira eltávolodott tőle, hogy az olvasó nem hiheti: még néhány szökés és mégis felébred a szunnyadó szülői szeretet és lelkiismeret, visszafogadja fiát. Ez egyébként a kitünően megírt ifjúsági regény egyetlen bizonytalan pontja. Mert igaz ugyan, hogy a második házasságban a gyerek helyzete általában bizonytalanabbá válik mint korábban volt, különösen ha az új anyuka lényegesen fiatalabb mint az igazi lenne. Mégis: ez esetben még csak nem is válásról, hanem az édesanya haláláról lévén szó, nehezen érthető ez a kiúttalanság. Már csak azért sem, mert Bálint és a mostoha egyszeri találkozása nem sejtet olyan okot, ami az együttélés lehetetlenségét indokolná. Thierry Árpád regénye jó regény, de szomorú írásmű, megrázza az olvasót és utána magára hagyja.

Dániel Anna regényének (*Margot királynő gobelinjei*) hőse, Lonka, az elsős gimnazista, valamivel jobb helyzetben van mint Bálint. Szülei elváltak ugyan, apjával való kapcsolata lényegében megszakadt, illetve rövid látogatásokra, ritka és felületes beszélgetésekre korlátozódott. Ettől még a kislány akár boldog is lehetne, ha édesanyja, akivel együtt él, a gondoskodáson és ellenőrzésen kívül valami mást is nyújtana neki.

De nem nyújt.

Állandó, terhes elfoglaltságaival, azzal a görcsös igyekezetével, hogy bizonyítsa maga és a világ előtt: lám egyedül is tud gondoskodni a lányáról, Lonkát egyedül létre kárhoztatja s ebből a magányból szemlélté még egy szünidei építőtábor is valami többletet ígér a csonka családhoz képest.

Mindezek után szinte törvényszerű, hogy Lonka gyanútlanul és védtelenül rohan egy üres kamazsziú karjaiba s a rövidesen bekövetkező családás alaposan leteríti.

Lonkának azonban Bálinttal ellentétben vannak erőtartalékai, s ezeket alighanem folyton bizonyítani akaró anyjától örökölte. Most ő is bizonyítani akar, megragadja az első kínálkozó lehetőséget: megpróbálja az építőtábor szállásául szolgáló egykori főúri kastély elvesztett hit műkincseit felkutatni. Rossz nyomon indul el, de a véletlen mégis, ha nem is sikerrel, de legalább elégtétellel kecsgetti. A műkincseket valóban megtalálják, tehát a kislány romantikus következtetései helyesek bizonyulnak, a dicsőség egy sugara az ő arcát is bevilágítja.

Csakhogy Dániel Anna nem kedveli az olcsó hepiendet: a rejtekhelyről teljesen szétmállott gobelinek kerülnek elő, annyit sem érnek, hogy a tv-híradó megörökítse az eseményt. Lonka kitérés kísérlete ilyenformán hajótörést szenved — legalábbis egy időre.

Mi lehet a kislány további sorsa?

Mindenesetre talált, pontosabban újra megtalált egy hűtlennek hitt barátnőt, de megtalálja-e valaha az anyját?

E tekintetben kétségeink vannak.

Hogyan vélekednek ezek a magukra maradt gyerekek az iskoláról, tanáraikról, pótól-e valamit az iskola közössége az elvesztett paradicsomból?

Soma Bálintnak semmit, annyira semmit, hogy az iskoláról szó sem esik a regényben. Lonka és társai ironikusan és idegesen reagálnak tanáraik minden megnyilvánulására, unják őket, nem tudnak vagy csak egészen kivételes pillanatokban tudnak közel kerülni hozzájuk.

Kiss Dénes *Kányadombi indiánok* és *Az utolsó indián nyár* c. ifjúsági regényeinek közös főhőse, Mucur nem kevésbé érzékeny gyerek, mint az előbb említettek. Szüleitől távol él ő is, nagyszüleinél. Szüleiéről csak annyit tudunk, hogy valahol messze laknak, és a fiúval nem tartanak kapcsolatot.

Konfliktusai is bőven akadnak és nem kevésbé szorongatóak mint társaié. Mégis, a Kiss Dénes ábrázolta gyereksors sohasem válik reménytelenné. Mucur szenvedései egészséges, életkorával, fejlődésével, jellemének alakulásával együtt járó szenvedések. Ennek a fiúnak vannak derűs napjai, a fény és az árnyék egyformán helyet kap életében, sorsát nemcsak a szorongás, de a feloldódás is alakítja.

Vajon miért?

Először talán arra is gondolhatna az olvasó, hogy Mucur élettere, a falu, embe-ribb közösség, mint a nagyváros. Mégis, inkább úgy látszik, hogy Kiss Dénes jobban

bízik a felnőttekben. Így aztán az ő iskolája, az ő tanárai emberszabásúbbak, mint amilyenekkel az előbbi művekben találkoztunk.

Kinek van igazza?

Kiss Dénesnek, Dániel Annának vagy Thiery Árpádnak?

A maguk módján bizonyára mindannyiuknak.

Közös bennük az igény: jószándékú álirodalom helyett igazi irodalmat adni a fiatal olvasónak. Thieryt nagyobb kétségek gyötrik, hogy képes-e a mai társadalom megvalósítani egyik legfontosabb funkcióját, az ifjú nemzedék nevelését. Eppen ezért nem is tehetjük fel úgy a kérdést, melyikük látéletének higgyünk inkább. Az egyetlen következtetés, amit elfogultság nélkül levonhatunk: Dániel Anna és Kiss Dénes könyvei inkább a gyerekekhez szólnak, Thiery Árpád pedig elsősorban bennünket, felnőtteket figyelmeztet.

Csulák Mihály

AZ ISMERTETETT MŰVEK

(Valamennyi a Móra Kiadónál jelent meg)

Dániel Anna: Margot királyné gobelinjei. 1974.

Kiss Dénes: Kányadombi indiánok. 1970.

Kiss Dénes: Az utolsó indián nyár. 1972.

Thiery Árpád: Hosszú szökés. 1974.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

AZ IRODALOMNÉP-SZERŰSÍTÉS EGYSZERŰBB FORMÁI A KÖNYVTÁRAKBAN címmel módszertani füzetét jelentetett meg községi könyvtárosok számára a Miskolci Megyei Könyvtár. Az összeállítás tanácsokat ad az író-olvasó találkozó, irodalmi estek és más időről időre rendszeresen vizsgázó könyvtári programok (ünnepi könyvhét stb.) megrendezéséhez, példákat mutat be egy-egy műsor összeállítására, s kitér a szervezésükkel kapcsolatos tudnivalókra is. Molnár Pálné összeállítása, amely a II. Rákóczi Ferenc Könyvtár Módszertani Füzetek c. sorozatában a 8. füzetként jelent meg, foglalkozik a kiállítások készítésével, végül pedig kis bibliográfiát közöl a téma irodalmáról.

SZERELEM — HÁZASÁG — CSALÁD címmel ajánló bibliográfiát jelentetett meg a Miskolci Megyei Könyvtár az állományában meglevő művek alapján, Csiszár Jolán és Csóry Lászlóné összeállításában. A kiadvány, melynek elő-

szavát dr. Aszódi Imre írta, a nevelőkhöz szól, s az iskola családi életre nevelő munkájához kíván segítséget adni. Az anyaggyűjtés során a szerkesztők a témával érintkező határterületek irodalmát is figyelembe vették, de nem törekedtek teljességre, viszont minden, bibliográfiát is tartalmazó műnél külön utaltak a benne található irodalomjegyzékre. A bibliográfia felosztása: könyvek, illetve könyvrészletek, folyóirat-cikkek, viták, sorozatok, tárgymutató. A sokszorosított füzet kis terjedelme ellenére is rendkívül gazdag anyagot tár fel.

APÁCZAI CSERE JÁNOS születésének 350. évfordulójára az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum megjelentette az Enciklopédia harmadik kiadását 200 számozott példányban. A kiadás hasznosan segíti majd a történe-szek és a pedagógusjelöltek munkáját. A kötethez Arató Ferenc, az OPKM főigazgatója írt tanulmányt. (Cs. M.)

LENGYEL JÓZSEF (1896—1975) és **SIMON ISTVÁN** (1926—1975) halála alkalmából röplap-bibliográfiákat bocsátott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A Lengyel Józsefről szóló a gyászkeretes bibliográfiák szokásos beosztását követi: a rövid életrajz, az íróról szóló cikkek és tanulmányok, az első nekrológok jegyzéke után az FSZEK hálózatban fellelhető művek felsorolása következik, majd Vihar Béla siratóversének részlete zárja a kiadványt. A Simon Istvánról szóló röplapon az életrajzt kronológia helyettesíti.

Pataki József ex librise

Könyvek a felszabadulás 30. évfordulójára

III.

A jelenből lassan múlt lesz, ami tegnap politika volt, mára történelemmé változik. A Kossuth Kiadónak a jubileum alkalmából közrebocsátott három könyve a harminc év előtti politikai küzdelmekről szól, mégis történelemkönyvnek tekintendő: hozzásegít a három évtizeddel ezelőtti sorsforduló részleteinek a megértéséhez.

Pártharcok Magyarországon 1945—47-ben

A felszabadulást követő kor hazánk történelmének egyik legmozgalmasabb időszak, egy-egy hónapban több történet, mint máskor esztendő alatt. A kortársak sok mindennek váltak a tanúivá, de a belső összefüggésekről legfeljebb sejtelmük volt. Nem tudták, hogy a választói törvények, a földosztás, a bankok, bányák, gyárak államosítása, a gazdasági stabilizáció, a forint bevezetése, a külpolitika irányvonala milyen osztályérdekek, pártharcok, kompromisszumok eredményeképp született meg. A fiatal nemzedék számára pedig ezek az évek a távolmúltat jelentik.

Erről a tárgyról már sok kisebb tanulmány és népszerűsítő könyv jelent meg, de a 45 után követett politikai utat behatóan és részletesen elsőnek mégis Balogh Sándor most megjelent *Parlamentti és pártharcok Magyarországon 1945—1947* című könyve tárgyalja.

A több mint 600 oldalas munka első fejezete az 1944. decemberében létrejött Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásával foglalkozik, vége pedig az 1947. augusztusi országgyűlési választások értékelésével. Behatóan elemzi a különböző osztályoknak és rétegeknek a két időpont közti állásfoglalásait, a pártok küzdelmeit, céljait, agitációs eszközeit, taglétszámuk változását.

A könyv szerencsésen egyesíti a tudományos és az ismeretterjesztő művek előnyeit. Feldolgozza a tárgyra vonatkozó valamennyi fontos dokumentumot. A legtöbbit a Párttörténeti Intézet archívumában őrzött anyagból merítette, de felhasználta az Országos Levéltár, az esztergomi primási levéltár ide vonatkozó iratait, a nyomtatásban megjelent magyar, angol és orosz nyelvű könyveket, tanulmányokat és nagy számban a korabeli sajtó cikkeit. Még a jegyzeteken is érdemes átfutni, mert ezek a hivatkozásokon kívül sok véleményt, határozatot, beszédet ismertetnek, olyanokat, amelyekkel a szerző nem akarta megszakítani a szöveg folyamatos olvasását. Balogh Sándor sok témakört tárgyal új szempontok szerint, sok tekintetben új eredményekre jut, találon mutat rá az események több, eddig figyelembe nem vett mozgató erejére. Nem „hungarocentrikus” szellemű, figyel a külföldi eseményekre is. Előadás-módja könnyen érthető, élvezettel olvasható.

A munkával kapcsolatban csupán egyetlen hiányt érzünk, nevezetesen azt, hogy az író túlságosan ragaszkodik a címben megadott tárgyhoz, nem tér ki olyan események elmondására, amelyek, noha kicsit távolabb esnek a parlamenti és pártharcoktól, mégis összefüggenek velük. Ilyen egyebek közt az 1946. december közepén felfedezett köztársaságellenes összeesküvés. Ez döntően befolyásolta a koalíciós pártok egymáshoz való viszonyát, része volt Nagy Ferenc lemondásában, külföldre szökésében és a Kisgazdapárt felbomlásában. Balogh könyvéből mégsem tudjuk meg, hogy lényegében mi volt ez a szervezkedés, mik voltak a közelebbi céljai.

A kötet használatát pontos név- és tárgymutató segíti elő.

Tanúságtévők

A Párttörténeti Intézet 1974-ben a magyar munkásmozgalom történetére vonatkozó visszaemlékezésekből *Tanúságtévők* címmel sorozat kiadását kezdte meg. Az első rész a múlt század végének eseményeivel foglalkozik. A szerkesztőség a jubileum alkalmából a megjelenési sorrendet megváltoztatta, a második kötet helyett az ötödiket adta sajtó alá, s ez az 1944—48-as eseményeket eleveníti fel. (A benne közölt visszaemlékezések fele már korábban megjelent a *Szabadság hajnalán* és a *Szabadság, te szülsz nekem rendet!* című összeállításokban.)

A kötet tárgyköre rendkívül változatos. Olvashatunk benne partizánakciókról, a géppark nyugatra hurcolásának akadályozásáról; az új élet első szegedi hétköznapijairól, az élet indulásáról a Viharsarokban, a pesti kerületekben és Somogyban; a földreformról; a gyárak, bányák államosításáról; egy munkásigazgató nehézségeiről; a nemzeti és üzemi bizottságok megalakulásáról; a stabilizációról; a kulturális élet újraindulásáról; a pártok agitációs munkájáról; a választásokról... A szerzők közt sok a közismert név, ilyenek például Apró Antal, Kállai Gyula, Major Tamás, Nonn György, Péter János, Rideg Sándor.

Valamennyi visszaemlékezésben közös az, hogy szemtanúk, az események átélői — és részben irányítói — vallanak bennük, a maguk szemszögéből látják és mondják el az eseményeket. Mindennek következménye természetesen bizonyos mérvű elfogultság, viszont ez a látásmód tölti meg élettel az emlékezéseket. A szerzők érzéseit Szakasits Árpád fejezi ki a legjobban: „Emlékezetemben újra átéltem a felszabadulásunkat követő két évtized eseményeit, a jót és a rosszat is. Azt, ami mámoros lelkesedéssel töltött el és új erőfeszítésekre ösztönzött, és azt is, ami, bár csak ideig-óráig, de mégis kedvemet szegte, a szívdobogtató sikereket és a tragikus válságokat. Miként az álomban az ember néhány perc alatt egész életet élhet végig, úgy én is, ebben az önvallató éber álomban újra végigéltem nemcsak az elmúlt húsz esztendő vívódásait, hanem szinte az egész régi életemet.”

A visszaemlékezések közül sok csak kisebb jelentőségű epizódokat elevenít fel, mások sorsdöntő történelmi eseményeket. A sok kisebb-nagyobb mozaikdarabból az olvasónak magának kell kialakítania az egységes képet.

A *Tanúságtévők* kiegészíti és hitelesíti Balogh Sándor könyvét. Egyéni, szubjektív hangú írásai a harminc évvel ezelőtt kezdett új élet első állomásait ugyanúgy rajzolják, mint a történetíró tárgyilagos, tényekkel megalapozott munkája.

A szerkesztők valamennyi szerzőről életrajzi bevezetést közölnek és a névmutatóban a visszaemlékezések során megemlített személyekről — sok közülük teljesen ismeretlen — pár soros, életpályájukra vonatkozó jegyzetet.

A három évtizeddel ezelőtt történt eseményeket csak felületesen ismerő olvasók számára Zsilák András írt bevezetőt, ebben röviden, ebben kronológikus sorrendben elmondja hazánk történetét a felszabadulástól a fordulat évéig.

Egy szovjet diplomata visszaemlékezései

I. M. Majszkij hosszú időt töltött az angliai szovjet nagykövetségen, 1925—27-ben mint a sajtóosztály vezetője, 1932-től 43-ig pedig nagykövetségként. Hathatósan közreműködött a szovjet—angol viszony barátibbá tétele, a Hitler-ellenes szövetség megkötése és elmélyítése érdekében. 1971-ben írott memoárjában, az *Egy szovjet diplomata visszaemlékezéseiben* a Londonban töltött 13 esztendőről számol be.

Különös érdeklődésre tarthatnak számot azok a magyar olvasó előtt alig ismert részletek, amelyek a második világháború előzményeiről, a titkos megbeszélésekről, a háromhatalmi tárgyalások kudarcáról, a müncheni „megegyezés”-ről, az állam- és kormányfői találkozásokról, a második front megnyitására vívott küzdelmekről és az angol politikai élet furcsaságairól szólnak. Elmondja Majszkij egyebek közt azt, hogy 1941 őszen mennyire biztosra vették brit földön a németeknek a Vörös Hadsereg feletti gyors győzelmét. Emiatt eleinte fölöslegesnek, céltalan pénzkidobásnak tartották, hogy komolyabb segítséget küldjenek az önvédelmi háborút folytató Szovjetunióknak. Véleményük csak akkor változott meg, csak akkor határozták el magukat segélyszállítmányok küldésére, amikor a náci villámháború elakadt Moszkvánál és Leningrádnál.

A könyvben több, diplomáciai szempontból nem fontos, de mégis érdekes részlet olvasható, például az az utazás, amit a leningrádi blokád idején tett meg Majszkij — angol vezető államférfiakat kísérve — Londonból Moszkvába.

A szerző az előszóban hangoztatja, hogy könyve kizárólag diplomáciai jellegű visszaemlékezéseket tartalmaz. Magánéletéről valóban nem írt semmit, de — az olvasó szerencséjére — a vezető politikusokkal, a társadalmi élet kiemelkedő személyiségeivel való találkozásairól akkor is beszámol, ha ezek nem voltak hivatalos jellegűek. Ennek révén találó jellemrajzokat kapunk MacDonaldról, Chamberlainról, Lloyd Georgeról, Churchillről, Roosevelttről és még sok, kisebb-nagyobb szerepet játszó államférfiről, munkásvezérről.

Vértesy Miklós

AZ ISMERTETETT KÖNYVEK

- Balogh Sándor: Parlamenti és pártarcok Magyarországon 1945—1947. Kossuth, 635 l.
Tanúságtévők. Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből. 5. 1944—1948.
Vál. Nagy Eta és Petrák Katalin. Kossuth, 494 l.
Majszkij, I. M.: Egy szovjet diplomata visszaemlékezései. Gondolat — Kossuth, 654 l.

Költők, hazai tájakon

A könyvhét és az azt megelőző hetek gazdag verstermést hoztak, kiváltképp a teljén életmű, illetve életmű-válogatások terén. Időben csaknem az egész századot felölelik ezek a kötetek, szerzőik élők és holtak; olykor az élő idősebb, mint ma volna a korán eltávozott; értékben élő klasszikusok és megbecsülésre érdemes kismesterek sorakoznak egymás mellett, s ez utóbbiak éppen azzal töltik be hivatásukat, hogy hagyományosabb verselésükkel könnyebben férkőznek a kezdő olvasó szívéhez, megkedveltetik vele általában a verset, s ezzel utat törnek a legnagyobbak számára is.

Nem könnyű a bőség áttekintése, ezért most csak az a célunk, hogy legalább nagyjából „betájéoljuk” a könyvtárost, aki esetleg új nevekkal vagy ritkábban halottakkal is találkozhat, s nem tudja, hogy némely testes kötet szerzőjét hova is helyezze emlékezte könyvespolcán.

Ezért nem foglalkozunk most a legismertebb költők életműkötetivel, már csak azért sem, mert munkásságukról már többször vagy nem is nagyon rég beszámoltunk, esetleg a közeljövőben beszámolni szándékozunk. (Ide sorolom Benjámint Lászlót, Csanádi Imre, Nagy László, Rónay György, Weöres Sándor köteteit.)

Induljunk tehát felfedező útra a versek világába, ismerjünk meg költőket, akikről az olvasók talán többet tudnak, mint a könyvtáros, vagy akiket az ország valamelyik táján olvasnak elsősorban, mert az országos bemutatás — sajnos — késett, mások a véletlen vagy a vidéki lakhely folytán szorultak méltatlanul háttérbe, holott rég megérdemelték volna a nagyobb figyelmet, s lehet, hogy ezt nem a kortársaktól, de az utódoktól fogják megkapni.

A kötetekből felénk tekintő költők nesztora Falu Tamás. Ma 94 éves, négy évvel fiatalabb Ady Endrénél, kettővel idősebb Babits Mihálynál. Kortársuk tehát, hosszú életet adott neki a sors, nem fukarkodván a legnagyobb kegyvel: a mindvégig megőrzött szellemi frissességgel. Falu Tamás Ócsán él, ahol 40 éven át közjegyző volt — 80 éves korában ment nyugdíjba! —, és mint évszámokkal jelzett versei bizonyítják, még most is ír. Régebbi könyveinek és új kötetének forgalma mutatja, hogy rendkívül népszerű költő volt, s a hosszú hallgatások ellenére is az maradt, amit hagyományos versszerkesztése, a századvégi irányzat követése magyaráz: könnyen érthető, finom érzelmeket, rezignált bölcsességet rejtő verseit az olvasó különö-

sebb fejtörés nélkül befogadja. Világát a könyvet szerkesztő Csanádi Imre Krúdyéhoz hasonlítja, a század eleji kisváros látképe bontakozik ki belőle, mert Falu Tamás jellegzetesen a kisváros költője. Alapérzése az elmúlás, az örökös búcsúzás, az illanó és annyi mindent magával vivő perc bánata; még könyveitől is folyton búcsúzik: *Mert kulcsa van a könyvnek, / Hogy szóljon enyhítően, / De ott maradt a kulcsom / A messzetűnt időben.* Ezt a csöndes bánatot azonban megóvja a szentimentalizmustól a költő humora, szinte minden verse csattanóban végződik, váratlan, kihegyezett fordulat, szellemesen.

Míg Falu Tamás verseinek vonzást és városi dal-jelleget kölcsönöz rövid és csattanós mivoltuk, a szintén új felfedezésre váró *Nadányt Zoltán* a hosszú, erősen zenei hatású versek híve. Füst Milánnak, aki kivételes tehetségnek nevezte, Puskin és Mozartot juttatta eszébe, játékos stílusával, bensőséges, gyengéd, ringató soraival. Csakugyan ilyesféle asszociációkat kelt, de kicsit Csokonaira is emlékeztet, kicsit Chopin zenéjére is; költészete úgy hat ránk, mint a nádon átfutó könnyű szél.

„Gazdagon és tökéletesen, meglepően tud magyarul — írja róla Kosztolányi —,

CSOKONAKÖR DEBRECEN

Mata János fametszetei

hajlama van a satírához. Piripócs c. sorozatának versei egytől-egyig kis remek-ek." Ez a kiváló formaművész és műfordító élete nagy részét Bihar megyében töltötte, ezért lírájában a táj és a természet nagy szerepet kap, de mindig visszafordító legfontosabb témája a szerelem (trubadúrnak is nevezték). Erre utal kötetének címlapja a szép Watteau-reprodukcióval, a félmeztelen Antiopé képével, de némiképp ellentmondani látszana a képnek a cím: *Körmenet*, ha nem viselné utolsó verse is ezt a címet, a vers pedig a rég szeretett nők kísérteties vonulásáról szól.

Ízelítőül azonban *A testőr* c. versét idézem — önmagáról is beszél, amikor Besznyeit ébreszti:

*Út csendben a tornác zugán
és nézte a bukó napot.
Aztán a toll után kapott,
utolsó szalmaszál után.*

*Bizony, utolsó szalmaszál,
bizony fuldoklik, aki él.
De aki több a többinél,
e szalmaszállal partra száll.*

A két előbbi költőt, ha élne, bízvást bátyjának szólíthatná a háborúban 37 évesen meghalt *Mata János*, akit grafikusként tart számon minden könyvszerető ember, kötetben is megjelent (Tóth Ervin: *Mata János fametszetei*, Debrecen, 1962) népies, archaizáló, gyönyörű fametszeteire emlékezve. Hogy ez a művész

költő is volt, mégpedig roppant ígéretes tehetség, azt a Tóth Endre válogatásában megjelent, Julow Viktor előszavával ellátott, Mata János ex libriseivel díszített pompás kivitelű kis kötet bizonyítja. (A könyvet az Alföldi Nyomda adta ki, dolgozói társadalmi munkában állították elő. Mivel könyvtárosi forgalomba nem került, ezúton hívjuk fel rá a könyvtárosok figyelmét. Kis példányszámban jelent meg, ára nincs, értéke nagy: érdemes megszeretni.) Valóban felfedezés és megrendítő élmény elmerülni ezekben a halálsejttel teli, filozofikus versekben, amelyek metszeteinek édes testvérei, hiszen ugyanaz a múltba néző hajlam, népköltészeti hatás, bibliai nyelv szólal meg stílusukban. Intellektuális, ám érzelmi telítettségű versek ezek, rendkívül eredeti képalkotással, tömören szólnak meg, hogy előbb a művész belső töprengéseit, utóbb a háború ellen tiltakozó, forradalmi gondolatait kifejezzék. A háborút a szegény nép, a harctérre hurcolt katona szemével nézi, és szinte a maga sorsát példázza ősenek, Mata Bálintnak, a napóleoni háborúk katonájának keserves pusztulásával.

*Se így élve, se így holtan
Nem kérdezték, hogy ki voltam.
Rhenus mellett mit kerestem,
Kiért, miért verekedtem?*

Balladás hangja, a népköltésztől megtermékenyített képei (*Minden hajnal el-epesztő / Asszonysemből lőtt nyílveszsző / Friss tavaszi tialmasba / Gerjedező gimzsarvasra*) éreztetik, hogy Bartók és Lorca nyomán haladó költő, akinek korai veszte dús termést ígérő ágat tört le a magyar líra fájáról.

Viszonylag fiatalon, ötvenhat éves korában távozott az élők közül *Kis Ferenc* is, aki a munkaszolgálat követe volt a költészetben, de akit polgári foglalkozása is irodalomhoz kötött: nyomdász volt, utóbb pedig könyvtáros.

Munka és szerelem c. kötetét Juhász Ferenc szerkesztette és látta el a költőtárs iránti szeretettől fűtött előszóval. Juhász Ferenc népmesehősnek látja a falusi szegények gyermekét, aki kis tarisznyával a hátán nekiindul a nagyvárosnak — majd a munkanélküliség idején a világnak is —, hazatér, forradalmár lesz, börtönöket járt illegális harcos, utóbb partizán: költészete küzdelemben szólító, a szegényekért perlő költészet. Öszinte és egyszerű versek ezek, melyekből a kor, s a munkások hangja szól. Juhász Ferenc így jellemzi ezt a költészetet: „De töredékessége árvaságában, csonkasága magányában is megmaradt tiszta egésznek: így csonkaságával és árvaságával: egy csöndes, szép akarat diadalának és egyszerű teljességének!” „Köl-

Az *Eskümint*a c. kötet három évtized verseit gyűjti össze. Bata Imre méltatása jellemzi legjobban ezt a különös-keserű költészetet: „Erősnek látszik, mivel aszszony, de gyenge, mint a férfi... befelé zokog. Sírása így lesz az enyém is. Közérzetéből így válik az enyémmre és a többiekére is keserű orvosság.”

A ma élete delén járó nemzedékhez tartozik *Káldi János*, a szombathelyi Tanárképző Főiskola magyar-könyvtár szakos tanára. Möricz Zsigmond folyóiratában, a Kelet Népében mutatkozott be 1941-ben, azóta folyamatosan publikál országos és vidéki folyóiratokban, kötetek között a most megjelent *Tavaszt-kiáltó* című a negyedik.

Népe, szülőföldje iránti elkötelezettség, a hűség szenvedélye szól szépen kimunkált, őszinte és tiszta soraiból:

*Zúgass csak szent dűlöm, anyatáj,
dúdolom, ami jó, ami fáj
parancsolj, zengetöm, rózsaszál.
Jönnék a föld alól holtjaid,
hőféhez csontjuk majd megvakít,
rám bízzák harcaik, dolgaik.*

Költészetében hivatása, ezen keresztül írókhoz, könyvekhez való vonzódása is hangot kap. Könyvtárosok számára ezért különösen kedves — és alkalmasint kiállításokon, jubileumi megemlékezések idején felhasználható — *Emlékfal* című ciklusa, melyben Apáczai Csere Jánosra, Mikes Kelemenre, Csokonaira és Lillára,

Petőfire, Derkovitsra, Bartókra, Tersánszkyra, Szabó Pálra, Veres Péterre emlékezik, illetve Illyés Gyulát és Weöres Sándort köszönti.

Erdekes az a hol kehelyre, hol korsóra emlékeztető sokféle alakzat, amit a versszakok külső rajzával, a sorok hosszával létrehoz. Ennek, a vershez kapcsolódó képzetársításokat elősegítő formai újításnak Apollinaire volt az úttörője; Káldi ötletesen „ábrázol” e módszer segítségével, mindenkor a vers mondanivalóját szolgálva ezzel is.

A röviden bemutatott kötetek fonalán az időben mintegy 70 évet, térben pedig hazánk tájain Ócsától Berettyóújfaluiig, Debrecenről Pécsig és Szombathelyig vándoroltunk. Sokfelé élnek költők e hazában, s születnek életművek a tájak vonzásában: megérdemlik figyelmünket. Mert a könyv, miként Káldi János írja *A könyvhét elé* című versében:

*Bizony, csak szomorú töredék,
széltépte, árva monológ
zokogó torzó,
csonka sor
és mindenképpen befejezetlen a mű,
ha nem lesz lélekké benned,
olvasó.
Ha él, csakis általad.*

Bozóky Éva

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Palu Tamás: Vidéki állomások. 1974. Magvető, 559 l. 36 Ft
 Káldi János: Tavaszt-kiáltó. 1975. Szombathely, Vas megye Tanácsa, 120 l. 20 Ft
 Kis Ferenc: Munka és szerelem. 1974. Szépirodalmi, 183 l. 21 Ft
 Mata János: Megnőttem. 1974. Debrecen, Alföldi Nyomda, 110 l.
 Nadányi Zoltán: Körmenet. 1975. Szépirodalmi, 425 l. 30 Ft
 Solymos Ida: Eskümint. 1974. Magvető, 302 l. 25,50 Ft
 Tóth Endre: Mindenért megfizettem. 1974. Szépirodalmi, 200 l. 18,50 Ft

Kopasz Márta ex librise

Zsebenciklopédia

A Gondolat Kiadó által megjelentetett *Zsebenciklopédia* főszerkesztője a nemrég elhunyt Székely Béla volt, felelős szerkesztője pedig Fögler Klára. Az előszó szerint „műfajában és feldolgozásmódjában rendhagyó könyv”, amely „eligazítást nyújthat a korszerű műveltség részét alkotó tudásanyagban”.

Valóban rendhagyó! Első, enciklopedikus jellegű harmadában 430 lapra próbálja összezsúfolni a teljes emberi tudás kivonatát. Nagyon szétágazó tartalmát érzékeltesse a következő felsorolás: matematikai jelek, képletek, egyenletek; a fizika, kémia, biológia, csillagászat, földrajz rövid összefoglalása; elsősegély nyújtó táblázat; az állat- és növényvilág rendszertani vázlata; a világ államainak főbb statisztikai adatai; a filozófia, vallás, politika gazdaságtan alapfogalmai és története; az irodalmi, képzőművészeti, zenei, színházi, filmművészeti fogalmak ismertetése; sporttörténeti összefoglalás.

Húsz oldalon felsorolja a világ sokszáz nyelvét családok szerint, de egyik nyelvről sem mondja meg, hogy miért rokona az egyiknek és miben különbözik a másiktól. Bemutat a kiejtés megjelölése nélkül mezopotámiai, egyiptomi, kínai, föníciai stb. írásjeleket; közli a különféle hangszerek képét; felsorolja az ismertebb szimfonikus zenekarokat.

Tudománytalan részek, helytelen megállapítások nincsenek a *Zsebenciklopédiában* — a 22 munkatárs kitűnő ismerője szakmájának —, de amit találunk benne, az túl sokféle, egyenetlen színvonalú, és a korlátozott terjedelem miatt szükségképpen kevés jut egy-egy tudományszakra.

A mű második, nagyobbik felét — véleményem szerint — hasznosabb lett volna külön kötetben kiadni, mert egészen más műfajhoz tartozik. Magyar- és világtörténelmi kronológia, amely időrendben öt párhuzamos hasábjában sorolja fel a történelem, a gazdaság- és művelődéstörténet, az építészet- és művészettörténet, valamint az irodalmi, színházi, film- és zenei élet fontosabb eseményeit és eredményeit. Ez az egymás mellettség szemléletesen érzékelteti, hogy a különféle művészeti és irodalmi alkotások létrejötte kapcsolatban van a politikai eseményekkel.

A kronológiát néhány táblázat egészíti ki a nemzetközi és a magyar munkás-

mozgalom főbb adataival, pápák, uralkodók névjegyzékével.

A Zsebenciklopédia — mint a mondotakból kitűnik — rengeteg ismeretet közöl. Lapozgatása közben az olvasó érdekes adatokra bukkanhat, általános tudását felfrissítheti. Annak azonban, aki meghatározott dolgot keres benne, előzetesen meg kell ismerkednie a szerkezetével. A különféle fogalmaknak az egyes fejezetekbe sorolása ugyanis nem következetes, és egy részük a szakokon belül nem követi a betűrendet. Például a hármas egység a színházi fogalmakhoz került s nem az irodalmiakhoz, a barbizoni festők a művészeti irányzatokhoz és nem a képzőművészethez, a neorealizmus a filmművészethez és nem a művészeti irányzatokhoz. Kb. 400 isten neve szerepel a könyvben, a különféle mitológiák szerint csoportosítva, de ezeken belül nem betűrendben, hanem a hitregékhez nem értő olvasó számára teljes összevisszaságban. Így ha valaki azt akarja megtudni, hogy Thor vagy Enki kinek-minek volt az istene, hét oldalt kell végigbongésznie. Mindezekben tárgymutató segíthetne, ez azonban hiányzik. Névmutató van, de az istenek nevei nem találhatóak benne.

A vaskos kötet 50 000 példányban jelent meg; ára terjedelméhez képest elég olcsó. Beszerzése a kézikönyvtárak számára ajánlatos. A könyvtárosok azonban csak akkor tudják felhasználni a tájékoztató munkában, ha előzetesen alaposan tanulmányozzák. (Gondolat. 1214 l. 118 Ft.)

Jenőfi M. Imre

Gonda Zoltán ex librise

Előadások az építésügyi tudományos és műszaki tájékoztatásról

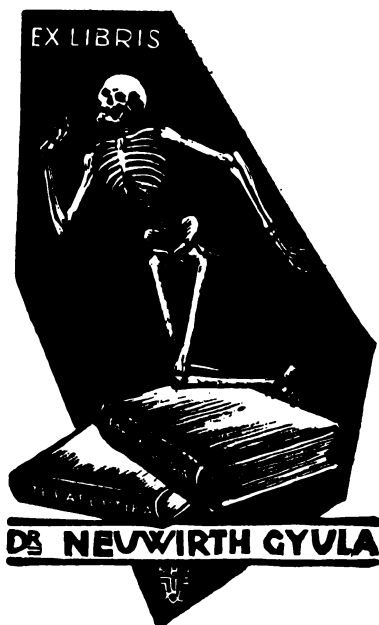
Ennek az új sorozatnak első három füzetét kézbe véve, ismét a régi igazság miatt bosszankodhatunk: a suszternek lyukas a cipője. Az információs tevékenységről szóló sorozat önmagáról nem informál kellőképpen. Első füzetének hátlapján hírt ad előkészületben levő második és harmadik füzetéről, a második is tájékoztat a már megjelentéről és az előkészületben levőről. A harmadik füzet hátlapjáról viszont nemcsak a további tervek hiányoznak (máris megszűnt volna a sorozat?), hanem eltűnt az eddig megjelent előadások felsorolása is. Nem marad el viszont az angol, német, orosz nyelvű összefoglaló a füzetek végéről, csak éppen — ismertnek mondható témák 300 példányban megjelenő rövid áttekintéséről lévén szó! — fölöslegesnek tűnik. Ezzel szemben nem található a füzetekben a sorozat mibenlétére, céljára utaló közlés, így a célra csak következtethetünk az előadások közös jellemzői alapján.

Bizonyos, hogy a „gyorsuló idő”, a „tudományos-technikai forradalom”, az „információrobbanás”, a könyvtár szakiro-

dalmi információ bázissá alakulása mind több, a könyvtárosok jó része által kevésbé ismert területet kapcsol szorosan a könyvtár mindennapi munkájához. E területek megismeréséhez — vagy legalábbis áttekintéséhez — nagy szükség lenne világos, közérthető, tömör ismertetést nyújtó kis kiadványokra. Úgy látszik, ezt a szükségletet ismerte fel az Építésügyi Tájékoztatási Központ és azzal a szándékkal kezdte meg előadásorozatának kiadását, hogy legalább az építésügyi területén dolgozó műszaki könyvtárosok tájékozódását elősegítse.

Sajnos, a sorozat eddig megjelent három füzete nem váltja be a hozzá fűzött reményeket. Az előadások sokszor vitára készítő megállapításai, a szerzők egyéni (és nem vitathatatlan) egyeduralomra jogot formáló nézetei megakadályozzák, hogy a témával ismerkedő olvasó általános tájékozottságot nyerjen a füzetekből. Kétségtelen, hogy a füzetek sokágú, bonyolult és nem egészen tisztázott kérdéscsoportokban próbálnak az „előadás” szóval megszabott terjedelmi keretek között betekintést, összefoglalást nyújtani. Ez a szándék szinte magától értetődően vezeti el a szerzőket a rendszerezés, felosztás, osztályozás igényéhez. Az igény azonban szinte kényszerré torzul (főleg az 1. és 3. füzetben) és olyan nagyszámú, mondvascsinált szempontú tipológia megalkotásához vezet, hogy ez a „tipológiai robbanás” éppen céljának ellenkezőjét éri el: áttekinthetetlenül zűrzavarossá teszi a szerző egész mondandóját. A sok felosztás közül éppen csak a szakirodalmi információ eszközeinek legáttekinthetőbb és legelterjedtebb (a kurrens — retrospektív; jeladó — eredetit pótló és forma szerinti hármás szempontú) felosztási módjának ismertetése hiányzik.

Tovább nehezítik a témában eligazodást kereső helyzetet az olyan hibák, mint például: az adott felosztási szemponton belül nem azonos értékű kategóriák használata (pl. a földrajzi terület és a szakterület keveredése; az információforrások tipológiájában az „információs anyagok, kiadványok és szolgáltatások” önmagában is vitatható megnevezéstől elkülönböztve, önálló tételként megjelenő „témafigyelő-karton”); a téma és a feladat szempontjából teljesen mellékes körülményeknek — bizonyára a tudományos látszat és a divat szempontjai sze-

Várkonyi Károly ex libris

rinti — hangsúlyozása (pl. pszichológiai, szociológiai szempontok és célok); a terminológiai következetlenségek és bizonytalanságok; az előadások közti átfedések és ellentmondások — hogy csak néhányat említsünk. A reprográfiát tárgyaló előadás — néhány más hibájától (pl. bizonyos eljárások nagyon is egy géphez kötődő, részletes ismertetése mellett mások említetlenül hagyása) eltekintve — kissé porosnak tűnik. (Alátámasztja ezt az érzést, hogy az 1975-ben megjelent előadáshoz csatlakozó bibliográfia legfrissebb tétele 1970-es megjelenésű kiadvány.) Mindhárom előadást soványka irodalomjegyzék egészíti ki.

Dicséret illeti a kiadót a sorozat megindításáért és a nyomdát a füzetek igényes megjelenéséért. „A megkapott és felhasznált információ jellegéről, minőségéről alkotott felhasználói vélemény vissza kell juttatni a tájékoztató szervezethez, hogy ott visszacsatolásként érvényre juthasson, s jobb, tartalmasabb, a célnak és igénynek megfelelőbb információfeltárást vonhasson maga után” — írja előadásában Molnár Imre. Ennek szellemében, ezzel a reménnyel íródott ez az ismertetés. (Építésügyi Tájékoztatói Központ, 1975.)

Mohor Jenő

A MEGJELENT FÜZETEK

Terebessy Akos: A felhasználók információ-igényeinek vizsgálata, 19 l.

D. Szabó László: Reprográfia, 56 l.

Molnár Imre: Az építészeti tudományos és műszaki információ gyűjtése, tudományos feltárása és szétválogatása, 56 l.

Bacsoni Tamásné: Kiemelt szerzők az Országos Széchényi Könyvtár olvasói betűrendes katalógusában

A Széchényi Könyvtár 1936-ban kezdett leíró katalógusa a gyűjtemény teljes könyvanyagáról tájékoztat. Régebben teljesen mechanikus volt; az azonos nevű szerzők műveit egyetlen betűrendben sorolta fel. Alkalmas volt a hasonlításra, annak a megállapítására, hogy egy bizonyos mű megvan-e vagy sem, arra azonban nem adott választ, hogy egy szerzőnek milyen művei és egy műnék milyen kiadásai, fordításai találhatóak meg a könyvtárban.

Ennek a pontatlanságnak a megszüntetésére a könyvtár 1966-ben nehéz feladatot vállalt magára. Jegyzékbe foglalta mindazokat a magyar személyeket, akik bármilyen szempontból kiemelkedő jelentőségűek, akik úttörő jellegű műveket alkottak és — gyakorlati szempontból — azokat is, akik sokat publikáltak. Kb. 7500 név került fel a listára, s ez a szám később kb. 8200-ra bővült. A listán szereplő szerzők műveinek katalóguscéduláit a többitől választólappal különítették el, s a választólapon feltüntették az illető nevének kívül születési és — ha elhunytól van szó — halálozási évét, valamint munkásságának jellegét.

Ez az idén befejezett, de a jövőben állandóan folytatódó kiemelés természetesen nagyon megkönnyíti a katalógushasználatot. Különösen nagy segítséget nyújt azoknak, akik kortárs szer-

zők valamennyi önállóan megjelent publikációját akarják átnézni.

A tíz évig tartó munka menetéről ad számot Bacsoni Tamásné *Kiemelt szerzők az Országos Széchényi Könyvtár olvasói betűrendes katalógusában* című könyve. Bevezetőül elmondja a tervezet létrejöttét, a gyakorlati végrehajtást, közli a foglalkozások terminológiáját és módszertani tanácsokat ad azoknak a könyvtáraknak, amelyek a jövőben hasonló feladatra vállalkoznak.

A tájékoztatásban, bibliográfia-készítésnél és az esetleges szerző-kiemelési munkában jól használható a könyv *Életrajzi adatok forrásjegyzéke* című fejezete. Az általános bibliográfiákon, kortárs-lexikonokon kívül felsorolja a városok és vidékek földrajzi csoportosítású életrajzi összeállításait, továbbá a filozófusok, papok, munkásmozgalmi harcosok, pedagógusok, orvosok, képzőművészek, zenészek, írók, költők, színészek, sportolók stb. életrajzi forrásait.

A kötet legnagyobb részét, öthatodát a kiemelt szerzők névjegyzéke foglalja el, amely tartalmazza a választólapon olvasható adatokat. Ez is segíthet a tájékoztató munkában, különösen a kisebb, kevés segédkönyvvel rendelkező könyvtárakban.

A gondosan összeállított jegyzékben apró tévedések is akadnak. Például *Görget György 1926* nem „népnevelő” ha-

nem Liszt Ferenc-díjas karmester, érde-
mes művész. *Bajza József 1885—1938, irodalomtörténész* nagybátyjáról, *Bajza József 1804—1858 költőről* írt, az Akadémia kiadásában megjelent terjedelmes életrajzát Szücsi József néven jelentette meg, azonban a Szücsi névről

nincs utaló Bajzára. Egy történész — hölgyről lévén szó, nevét nem említtem — nem 1917-ben született, hanem 11 évvel korábban, 1906-ban. (1974. Népművelési Propaganda Iroda — OSZK. KMK. 304 l. Soksz. 30 Ft.)

V. M.

bibliográfiák

A magyar irodalomtörténet bibliográfiája

1772—1849

A magyar irodalomtudomány és könyvészet egyik alapművének 2. kötete fekszik előttünk annak jeleként, hogy jól szervezett munkával és türelemmel le lehet győzni a nehézségeket, melyek egy ilyen feladat előtt szinte elháríthatatlanul tornyosulnak. Az első kötet ismeretében a korábbi bíráló már taglalta ezeket a problémákat (Könyvtáros, 1973. 4. sz.), melyek a második kötettel kapcsolatban is fennállottak.

Elsősorban a szelektálás volt a fő gond, hiszen az egyes dokumentumokat a forrásérték, a filológiai igényesség és az irodalomtörténeti érték szempontjából kellett mércére tenni. Az alapszempont („a magyar irodalomtudomány és nem a magyar irodalom bibliográfiája”) jó iránytűnek bizonyult, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a 2. kötetnél sok új kérdés merült fel. A feldolgozott korszakban kibontakozó időszak sajtó anyagának ésszerű feltárása is nagy feladatot adott; hasonlóan megnehezítette a válogatást, hogy a felvilágosodás korától „a nemzeti, irodalmi, nyelvi, tudományos, valamint művelődési és politikai törekvések egymással összefonódva jelentkeztek”, mégpedig az idő teltevel növekvő arányban.

Mindez érthetővé teszi, hogy ilyen „nem kritikái jellegű” bibliográfia összeállításakor bizony szigorú kritikái (azaz szelektív) szempontokat is érvényesíteni kellett. Látni fogjuk, hogy az áttekintett terület feltárása mind mélységi, mind szélességi vonatkozásban szinte teljesnek mondható. Csupán az előmunkálatok (az országos kézirat-kataszter) hiányával magyarázható, hogy kéziratok források és tanulmányok (melyek pedig sok lényeges adatot őriznek) nem szerepelnek a kötetben. Megnyugtató viszont, hogy a bibliográfia áttekintést ad a magyar irodalom fejlődése szempontjából legkiemelkedőbb nem magyar magyarországi írók tevékenységéről is. Hasonlóképpen jó elképzelés, hogy ez a 2. kötet az „összkiadáson” belül is önálló-

ságra törekszik: elsősorban általános részre tájékoztat a magyar irodalom egészére vonatkozó legfontosabb irodalomtörténeti alapművekről.

Ami a kötet felépítését illeti: általános (kb. 300 oldal) és személyi (kb. 500 oldal) részre oszlik s az első kötettel szemben itt a műfaji szempont s nem a kisebb korszakok adják a tagolás szempontját. A személyi rész egyetlen írói betűrendben csoportosítja az anyagot, s ezzel elkerüli az értékmérlegelés hiábavaló munkáját.

Az általános rész első fejezetében alapos áttekintést kapunk a korszak irodalomtörténetének ismeretéhez szükséges kézi- és segédkönyvekről (így a kéziratári katalógusokról, levéltári leltárakról, a nem magyar irodalomról is!).

Az irodalom elvi-elméleti kérdéseit tárgyoló fejezet két alaptéma körül kristályosodik ki: az anyanyelvűség és az irodalom-esztétika. A továbbiakban az irodalmi műfajok és kifejezőeszközök kérdése kerül sorra. Az utóbbi alfejezet egyebek között a nyelv, a stilsztika és verstan, a kritika kérdéseivel foglalkozó irodalomról tájékoztat. A következő két fejezet adja az általános rész legfontosabb témáit. „Az irodalmi folyamat története” cím alatt az általános helytörténeti kitekintés után következnek az eszmei-politikai áramlatok anyaga, majd itt esik szó a nyelvi-irodalmi vitákról, az egyes írói csoportokról, az irodalmi témákról (ezen belül az egyes tájakról az irodalomban). „Az irodalmi élet és keretei” címszó alatt képet kapunk arról a közegről, melyben az irodalom létrejött, melyből kibontakozott s amelyre visszahatott. Az országrészek, városok irodalmi élete után az irodalom „szociológiája” következik (írók élete, közönség, irodalmi társaságok, írónők stb.), majd az irodalomtudomány könyv-, tudomány-, nyomdászati-, könyvtár-, sajtó- és színház-történeti kapcsolatairól találunk adatokat. (Kár, hogy az ide kíváncsi köteleespéldány-kérdésről nem tör-

ténik említés.) Külön kiemelés, dicséretet érdemel a könyv-, könyvtár- és sajtótörténet bősége (egyész köz- és magánkönyvtárak, a kor újszólván valamennyi folyóiratának, évkönyvének, almanachjának bibliográfiai adataival). Külön alcím foglalja magában a nevelés- és oktatástörténeti vonatkozású adatokat, nemkülönb a felekezetek és az irodalmi élet viszonyára vonatkozó dokumentumokat. Az általános rész bevezető fejezete alapos és bő (50 oldal) tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és a világ-irodalom kölcsönhatásairól.

A személyi részben az anyag íróként két fő fejezetre („Szövegek” és „Irodalom”) tagolódik. Az elsőt a tudományos igényű kiadások, elszórt közlések, közreadott levelezések adatai találhatók. A második fejezet az írókra vonatkozó általános jellegű adatok után — szükség esetén az egyes művekig történő bontásban — az illető író tevékenységéről nyújt tájékoztatást. Egy példa az anyag bősé-

gére, a jelzett megoldásra: Kazinczy Ferenc 20 oldalt kapott az alábbi tagolásban: bibliográfiák, szövegek, irodalom (összefoglaló művek, életrajzi források, világnézete, könyvtára, irodalmi munkássága — műfajok szerint —, irodalomszervező, nyelvújító munkássága, hatása, egyes műveinek irodalma).

A kötet bevezetése utal az egyes — elsősorban az általános jellegű — tételekkel kapcsolatos „szakozási” problémákra. Az anyaggyűjtést az 1970-es évvel zárták, de az 1973-ig megjelent, a tárgyalt korszakra vonatkozó önálló művekkel kiegészítették a bibliográfiát. A kötetet — melyet részletes tartalomjegyzék, kissé sommás, nem mindenütt logikus (személynevekkel tarkított) tárgymutató és alapos névmutató tesz jól használhatóvá — minden kutatási és könyvtári szinten haszonnal lehet és kell forgatni. (Összeáll. Kókay György. Akadémiai, 925 l. 160 Ft).

Tóth András

Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának új kötet-katalógusai

A forrásbázis és fölhasználás a 19—20. század történetének kutatása esetében sajátos — igen ellentmondásos — kettőséget mutat. Egyrészt: változatos összetételű, hatalmas mennyiségű forrásanyag áll a kutatás rendelkezésére. A gazdagság már-már ijesztő is, s az anyag a „hagyományos”, a pozitívista kutatások során kikristályosodott módszerekkel már föl sem dolgozható. Másrészt, s ez mindinkább jellemző, a kutató mégsem csak a sokat és jogosan emlegetett „bőség zavarával” küzd; a források nagy mennyiségük ellenére sokszor éppen a „kritikus”, fontos problémák tisztázását nem teszik lehetővé — a levéltári akták, az újságok közleményei stb. ugyanis éppen ezeket a területeket nem „fedezik le”, éppen itt szűkszavúak. Mindez persze tovább súlyos következményeket von maga után: 1) Rendkívül nehéz — s mind nehezebbé válik — a teljes forrásanyag áttekintése (megismerése, földolgozása). 2) Ennek ellenére — érzik a kutatók — valahogy ki kell küszöbölni a forrásbázis egyoldalúságát, a csonka képet egésze-re kell kerekíteni.

A föladat persze, amely e helyzetből adódik, amennyire nyilvánvaló, annyira nehéz is. Nyilvánvaló, hogy egy kutató a maga „házi” használatra készített segédleteivel vagy a számára biztosított intézményesen, de esetlegesen létrehozott forrásjegyzékekkel aligha tudja elérni a

kívánatis teljességet. Új, szempontjaiban és módszereiben hatékonyabb eszközöket kell létrehozni (neki, vagy valamely intézménynek), az áttekintett anyagot pedig új módon kell megvaltatnia. Ez, valamennyien tudjuk, mind sürgetőbb követelmény. Hogy e követelmény megvalósítása mi módon, milyen eszközökkel történjék, sajnos, egyelőre még alig-alig látható. Az azonban bizonyos: egyebek mellett a kéziratárak sokrétű anyaga (elsősorban a levelek!) és a kéziratári segédletek, tájékoztatók szerepe mindjobban megnő és — a kéziratári anyagok individuális természetéből adódó egyoldalúságok ellenére! — e szerepük a jövőben csak nőni fog. A finom részleteket, a mikrotendenciák mozgását is regisztráló és megőrző kéziratári dokumentumok ugyanis a 19—20. századi irodalom-, ideológia- és tudománytörténet egyik legfontosabb, legjobban használható forrását képezik. Az alkotó személyiség megismeréséhez a nyomtatásban is megjelent művek mellett semmi sem nyújt nagyobb segítséget; semmi nem mutatja meg jobban az alkotás folyamatának egyéni és társadalmi meghatározottságát s meghatározóit, mint ezek.

A 19-20. századi kéziratosság kérdése persze önmagában is igen összetett, napjainkig sem tisztázódott probléma-szövevényt alkot. E helyt még a kérdéskör jellegének érzékeltetésére sincs mód, egy

gondunk említése azonban nem mellözhető. Az ti., hogy a kéziratárak anyaga jelenleg többnyire csak holt anyagként létezik; a tradicionálisan körülményes, lassú és főleg *részleges* kézirat-földolgozás, a csak egy helyben használható cédulakatalógus a legtöbb kutató tájékozódását megnehezíti, lelassítja, sőt, nem egy esetben egyoldalúvá is teszi. (E helyzetben egyoldalúvá is teszi. (E helyzetben a forráskiadványok rendszeres és folyamatos megjelenítése segíthetne: ha volna rá pénz, szakember, kiadó.) A kéziratárak rendezettségét, a forráskiadványok anyagi és szellemi előállításához szükséges feltételek hiányát tudva éppen ezért aligha becsülhető túl az a vállalkozás, amelyet az Akadémiai Könyvtár kéziratárának munkatársai — *Csapodi Csaba* vezetésével — 1966-ban kezdtek el (s remélhetőleg nem is hagyunk félbe *Csapodi* nyugdíjba vonulása után sem). *Csapodiék* ugyanis rendkívül egyszerű „módszerrel” nemcsak igen hasznos segédlettipus folyamatos előállításába és megjelentetésébe kezdtek, hanem egyben a kéziratanyag korszerű „tálalásának” (egyik) módjára is rátaláltak. Nemcsak fölkutatták, begyűjtötték, a szokásos módon földolgozták és cédulakatalógusban tükröztették a kéziratanyagot, hanem az egyes, szorosan összetartozó kéziratári egységeket (többnyire egy-egy személy hagyatékát) *kötetkatalógus formájában közzé is tették*. Ezzel — legalábbis az állomány egy része esetében — az *egyedi dokumentum léte bárki számára bárhol ismertté vál(ha)tt*; a kutató *alaptájékozottsága ezzel adott*, a kéziratárban már csak a konkrét kézirat(ok) „*lenyomozását*” kell elvégeznie. A *kötetkatalógus lehetővé teszi az állomány gyors és biztonságos áttekintését*, sőt a *katalógusstruktúra helyes kialakítása esetén föltárja az állomány(rész) belső összefüggéseit is*.

Az Akadémiai Könyvtár e katalógussorozatának első darabja 1966-ban jelent meg (Balázs Béla hagyatékának leírását tartalmazta), a legutóbbi (a Gábor Andor-hagyaték katalógusa) pedig most; a közben eltelt években pedig még öt katalógus látott napvilágot (2. Zalka Máté kéziratok hagyaték; 3. Vörösmarty Mihály levelezése, Csokonai Vitéz Mihály levelezése, az Ady Endre gyűjtemény; 4. a Bolyai-gyűjtemény; 5. a „Magyar Codexek” elnevezésű gyűjtemény; 6.

Szabó Lőrinc kéziratok hagyaték). A Magyar Codexek leírásától eltekintve valamennyi katalógus 19—20. századi forrásaink megismerhetőségét segíti elő, igen jó színvonalon.

Az a kötet is, amelyről ezúttal külön is szólunk, rendelkezik a sorozat minden előnyével, s tárgya révén néhány tanulsággal is szolgál. *F. Csanak Dórának* Szabó Lőrinc kéziratok hagyaték címmű katalógusa ugyan látszólag csak a (rendezett hagyaték) cédula-katalógusában szereplő tételek egymás alá, egymás után való másolása, bevezetővel és mutatóval ellátva. Ez a — megint csak látszólagos — egyszerűség azonban nagy szakértelmet, a hagyaték mély ismeretét, hosszú, komoly munkát takar, s ami még ennél is fontosabb: munkája nemcsak „leír” és tájékoztat, hanem a „tárgy” (Szabó Lőrinc) *kutatásának textológiai és filológiai alapjait is megteremtette*. Csanak Dóra ugyanis — egyebek mellett — leírta, regisztrálta Szabó Lőrinc kéziratait, az életére, működésére vonatkozó iratokat, terjedelmes és fontos levelezését, a Pandora szerkesztése során fölhalmozódott sokrétű, gazdag anyagot, és — ez külön figyelmet érdemel! — a költő hagyatékában fönnmaradt számos Babits- és Tóth Árpád-dokumentumot is. A költő kéziratainak precíz leírásával, a változatok regisztrálásával és azonosításával a majdani szövegkritikai kiadás alapja jött létre, a többi dokumentum „jegyzékelésével” pedig az életrajz s az alkotó személyiség vált minden eddiginél jobban megismerhetővé.

A katalógus közvetlen (anyagából és elkészítésének minőségéből származó) tanulságait hosszan lehetne sorolni (Bata Imre már részben meg is tette ezt), most azonban talán fontosabb annak az általánosabb elvi-módszertani igazságnak a rögzítése, amelynek kimondásához Csanak Dóra katalógusa talán a legjobb alkalmat szolgáltatja: az ideológia-, irodalom- és tudománytörténet *igazán korszerű művelése nem képzelhető el a kéziratkatalógusok publikussá tétele nélkül*. Másképpen: *a kéziratári anyag földolgozásának egyedül korszerű módja a kötetkatalógus*. Csak ez a katalógusforma biztosíthatja a gyors és biztonságos tájékozódást, csak ez mentesítheti a kutatót az egyoldalú, esetleges forrásfölszámolás veszélyeitől!

Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának munkatársait már csak e módszertani szempont fölismertetéséért is külön köszönet illeti meg. (A katalógusok konkrét tanulságait úgyis majd a kutatók méltányolják; a vállalkozás haszna a szaktudományos eredményekben jelenik majd meg.) *Lengyel András*

**GYURÓKA
KÖNYVE**

Meskő-Póka ex librise

Debrecen 1848—1849.

Események, dokumentumok, bibliográfia

A Függetlenségi Nyilatkozat 125. évfordulója szolgáltatta az alkalmat e jól használható, olvasmányos és praktikus mű megalkotására. A Debreceni Megyei Könyvtár által 600 példányban kiadott, és sokszorosított előállítására ellenére is izléses, szépen kivitelezett kötet tárgya: Debrecen története, a városnak a „nagypolitikába” való bekapcsolódása, illetve részvétele 1848/49-ben.

Bényei Miklós és Gellért Ferencné összeállítása mégsem „évfordulás”, alkalmi kiadvány, nem is kivonata — hígítása — a korábbi tudományos földolgozásoknak, hanem a szó legjobb értelmében vett segédeszköz: segédlet a debreceni helytörténeti kutatáshoz és ismeretterjesztéshez. A kiadvány mint — „műfaj” — érdekes átmenet a hagyományos (bár nálunk nem eléggé gyakori) történeti olvasókönyv és a tájékoztató célzatú válogató bibliográfia között; mindkettő erőnyéből sokat olvaszt magába — az ötvözés, az egyesítés némi hátrányával, de a kronológiai eligazítás többletével. Az összeállítás az alcímnek megfelelő három fejezetre, három nagy egységre tagolódik. Az első egységben Debrecen (és jelzésszerűen, itt-ott „elszórva” az ország) 1848/49. évi eseményeinek időrendi felsorolása található rövid, tömör, néhol már-már túlságosan tömör mondatokban. A legfontosabb eseményeket — amikor Debrecen volt az ország ideiglenes fővárosa — szinte napnyi részletességű bontásban közli. Ezt a 40 lapot bőséges, olvasmányos szemelvénygyűjtemény követi (47—174. lap): az érdekes válogatásból (ami a kronológiával együtt Bényei Miklós munkája) Debrecen 1848/49-es története tárul fel. Szemléletesen, élményszerűen, úgy, hogy a különösebben mély történeti képzettséggel nem rendelkező olvasó is élvezettel forgathatja. Az események érzékeltes felidézése tudatos összeállító

munka eredménye: a szemelvényeket ugyanis az események részeseitől, tanútól válogatta a szerkesztő, tehát a lapokon végig elsőkézből vett információk, személyes élmények sorakoznak. Egykori hírlapi közlések, hivatalos jegyzőkönyvek (magán) levelek részletei állnak össze egységes képpé. (Kár, hogy e válogatásban is kísért a túlzott politikatörténeti beállítottság; jó lenne többet olvasni az akkori élet hétköznapjairól.) A kötet törzsanyagához harmadik egységként 238 tételes válogató bibliográfia (Gellért Ferencné munkája) járul, kissé szervesen, de belső arányait, válogatását tekintve jól. Úgy látszik — pontosan megítélni csak a szaktörténész tudná — minden lényeges megvan benne, ami a biztonságos tájékozódáshoz, a kérdéskör alapvető irodalmában való eligazodáshoz szükséges; a bibliográfiák, segédletek regisztrálásáról az egykorú sajtó bemutatásáig.

A kötet tárgyyszerűsége és érzékletessége mindenképpen valódi igényt elégít ki, s igény és vállalkozás szerencsés összhangját csak kisebb hibák bontják meg. Talán csak a külön egységként kezelt bibliográfia anyagát kellett volna beépíteni az Események c. fejezet megfelelő helyeire is. Utalásképpen: az olvasónak további tájékozódásul, az események fölkelte kíváncsiság könnyebb kielégítéséül, a szakembernek pedig a gyors továbbkereséshez. E kis módosítással nemcsak az összeállítás két része között teremődött volna „élő” kapcsolat, hanem az egyes bibliográfiai tételek használhatósága is növekedett volna. A kötet — ennek ellenére, ismétlem — jó, hasznos. (Szerk. és összeáll.: Bényei Miklós, a bibliográfiát összeáll.: Gellért Ferencné. 1974 [1975]. Debrecen, 215 l.)

—e l —á s

M. Kiss József ex librise

Könyvek Hajdú-Bihar megyéről

Debrecen két központi közművelődési könyvtára az idei könyvhéten Bényei Miklós szerkesztésével ajánló bibliográfiát jelentetett meg, mely 124 önálló helyismereti művet (könyveket és füzetekeket) mutat be. A Debrecenre és Hajdú-Bihar megyére vonatkozó, részletesen, gondosan ismertetett, 1945 után kiadott művek a helyi kutatás, helytörténeti ismeretterjesztés és -szerzés alapműveinek tekinthetők. Propagálásuk nemcsak fontos, de — a helyismereti érdeklődés terjedésével párhuzamosan — igencsak időszzerű könyvtári feladat. (Hasonló szellemben készült az FSZEK centenáriumi, száz budapesti vonatkozású könyvet bemutató ajánló bibliográfiája is.) A debreceni kiadvány szerkezete szerencsésen egyszerű, nyolc fejezetcím fogja össze az egy-egy tárgykörbe tartozó, mintegy tucatnyi-másfélutacnyi tételt. A szabályos, részletes címléírást követő ismertetések hosszúságát a bemutatott mű fontosságához, terjedelméhez méretezték: 15—50 soros annotációk ismertetik meg az olvasóval a kötetet, jelzik tudományos értékét, szintjét, körvonalazzák forrásanyagát, kiegészítő részeit (mutatóit, képeit, forrásközléseit).

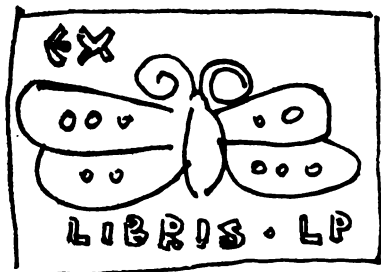
A rostálás: döntés a lényegesről; az elrendezés: a dolgok világos, arányos és beszédes megszerkesztése. A hajdúsági bibliográfia mindkét vonatkozásban jó referenz munka eredménye. Csupán példaként érdemes utalni az ajánló bibliográfia talán nem legfontosabb, de mindenesetre „kényes” utolsó fejezetére, mely a személyi vonatkozású műveket ismerteti. Egy helyi életrajzgyűjtemény után — különösebb magyarázat nélkül, de mindjárt érthetően — a tárgy (behát a személyek) betűrendjében sorakozik fel az a néhány életrajzi monográfia és forrásmű, amely Csokonai, Véres Péter, Sarkadi Imre szűkebb pátriájában a „helyismereti alap-

műveltség” körébe tartozik. Ez a tárgyi betűrend már önmagában is „rejtett mutató”, a kötet végén aztán a szerzői, a tárgyi és a helynév szerinti visszakeresést szolgálják az oldalszámra utaló indexek. (Némi többletmunkával, elsősorban a tárgymutató számára, érdemes lett volna talán az annotációk szövegét is feldolgozni az indexelés során, s nemcsak a cím- adatokat hasznosítani.)

Bizonyára igen értékes segédeszköz ez az ajánló bibliográfia a megye helyismereti munkájában, de a kötetet azért is ajánljuk a könyvtárosok figyelmébe, mert megnyerő közös vállalkozás eredménye. Nemcsak azért, mert két könyvtár jegyzi kiadóként, hanem azért is, mert az (igen helyesen névvel is jelölt) annotáció-szerzők a központi könyvtárakon kívül további öt városi, járási, illetve községi könyvtár munkatársai. A hálózati tevékenység másutt is igényelt „modelljét” példázhatja ez a tíz személyes együttes munka. Az annotáló könyvtárosok így maguk is tevékeny részesei lettek az igényes tájékoztatásnak, a munka során további ismeretekre tettek szert — a megyei könyvtár érdemi partnerként vonta be őket a feladatba. A szerkesztő-irányító persze ezzel a nehezebbik megoldást választotta, hisz egyedül (vagy közvetlen munkatársaival együtt) kevesebb szervezéssel egységesebb stílusú kéziratot készíthetett volna. Így, bár a szempont-egyeztetés többletét kellett vállalnia, nemcsak propagandakiadványt hozott tető alá, hanem „aktív továbbképzésbe” is belevonta a hálózat több munkatársát. Bényei Miklós most már útmutatójának (Helyismereti munka a B-típusú könyvtárakban. = Könyvtáros, 1975. 2. sz. Tuba László) elvét egy jól sikerült kiadvánnyal is bizonyította; azt tudniillik, hogy lehet és érdemes a kisebb könyvtárakat is bevonni a helyismereti könyvtári munkába.

Érdemben csak azt a tényt bírálhatjuk, hogy a kiadvány 400 példányban jelent meg. Hiányozhat-e a helyismereti irodalom friss alapműveinek okos bemutatása a megye iskolai, tanácsi vagy szakszervezeti könyvtáraiból? (S hozzátehetnénk még: a honismereti szakkörvezetők házi könyvespolcáról?!) A legfrissebb „helyismereti adatok” szerint 550 könyvtár található Hajdú-Biharban. Ezeknek csaknem harmada könyvtárközi kölcsönzéssel fogja kérni a bibliográfiát? Ha — ezt reméljük — tudomást szerez róla. (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár — Debreceni Városi Könyvtár, 138 l.)

Fogarassy Miklós

Nagyvilág repertórium 1956—1970.

A Nagyvilág című világirodalmi folyóiratnak immár második repertóriuma jelent meg. Az első hét esztendő anyagát feltáró elemző bibliográfiát 1963-ban azért kellett megjelentetni, mert a folyóirat olvasótáborának szüksége volt rá, helyesebben; szüksége volt valamire, ami segítséget nyújt az akkor már erősen felduzzadt anyag áttekintésében. *Körtés Júlia* idejében felismerte az igényt és jó érzékkel fogott hozzá az elemző munkához. Abból a feltevésből kiindulva, hogy élő irodalmi folyóirat esetében első és legfontosabb keresési szempont a szerzők neve, a repertórium szerkezetét eszerint alakította. Szakmailag alaposan átgondolt szerkesztői koncepciója kiállta az idők próbáját, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a Nagyvilág újabb repertóriuma is a korábbi szerkesztői elvek szerint készült.

Az utóbb megjelent kötet nem folytatása az előbbinek. Az első, kispéldányszámú kiadvány (650) hamarosan „hiánycikk” lett, ezért ésszerűbbnek látszott tizenöt esztendő teljes anyagát — részben újra — feldolgozni és egybeolvasztani.

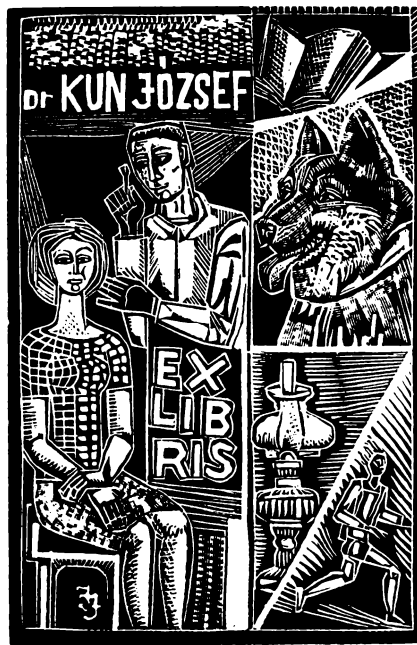
Az 1956-tól 1970-ig terjedő időszakban több ezerre tehető a Nagyvilágban megjelent szépirodalmi alkotások, tanulmányok, ismertetések, egyéb közlemények és illusztrációk száma. *Körtés Júlia* munkáinak megjelenése előtt csak az évi öszszevont tartalommutatók adtak eligazítást. Annak ellenére, hogy e mutatók használata nehézkes, mert nincs névmutatójuk, mégis szükségünk volt rájuk, sokszor átböngészünk őket, füzeteiket egybegyűjtve beköttettük. (Az utóbbi négy esztendőre vonatkozóan most is az éves mutatókat használjuk segédeszközként.)

A fentiek után nem szükséges hangsúlyoznom, mennyire hasznos és nélkülözhetetlen a Nagyvilág repertóriuma. Csak elismeréssel szólhatok világos, könnyen áttekinthető szerkezetéről, amelyet az előszóban így jellemez a szerző: „lexikonokhoz, szótárakhoz hasonló betűrendben találjuk meg a közlemények adatait a többszörös besorolás elvei szerint”. Kivételesen örülök annak is, hogy a szerkesztő nem a takarékosági szempontokat, hanem a gyakorlati szükségletet, a gyors tájékoztatás elősegítését tartotta szem előtt. A többszörös besorolás elvének alkalmazásával ugyanis kb. megduplázódott a címléírások száma, de ez azzal a felbecsülhetetlen előnnyel jár, hogy egy-egy név alatt minden vonatkozó adat együtt van.

A címléírásokat értelemszerűen egészíti ki a műfajmegjelölés vagy más fontos megjegyzés.

A nevek betűrendjében itt-ott előbukkan néhány tárgyszó, örömmel fedeztük fel például a „Dokumentum és irodalom”, a „Trágárság és irodalom” viták anyagát, de hiába kerestük a két kultúra vitájával kapcsolatos publikációkat. Az író-kongresszusokról szóló cikkeket sem tárgyszó alatt egybegyűjtve, sem külön-külön a helynév (Budapest, Moszkva, Weimar) alatt nem találtuk, holott a tájékozódásnak, keresésnek ilyen szempontjai is lehetnek. A nem irodalmi vonatkozású publikációk feltárását különösen elősegítette volna, ha a tárgyszavazás adata lehetőségekkel bátrabban él a szerkesztő.

Anélkül, hogy az elmélyült elemző munkát kétségbe vonnám, megkockáztatom azt a megjegyzést, hogy a rövid szerkesztői közleményekből többet átmenthetett volna, valamint azt, hogy az egyes íróknál következetesen regisztrálni kellett volna azokat a rövid ismertetéseket, amelyekben fontos életrajzi adatok találhatóak. Természetesen elég lett volna egyetlen közleményre hivatkozni, hiszen többnyire változatlan e cikkekcskék

Józsa János ex librise

szövege, ha azonos íróról szól; de olyan fiatal írók esetében, mint Peter Handke, Wolf Wondratschek, Juhani Peltonen és mások — ma még szinte ez az egyetlen könnyen hozzáférhető forrás.

Körtés Júlia a bevezetőben azt írja, hogy a repertórium nem teljesítheti az irodalmi lexikonok, biobibliográfiák és hasonló tájékoztató kézikönyvek feladatait — én mégsem tudok erre a munkára úgy tekinteni, mint csupán egy folyóirat repertóriumára. A Nagyvilág tartalmából, természetéből következően eleve többet nyújt a repertóriumra is: lexikont, biobibliográfiát, kézikönyvet pótló segédeszköznek tekinthető mindaddig, míg el nem készülnek mindazok a munkák, amelyeket egyelőre pótolnia kell. Mint ilyen, de mint repertórium is, egy fokkal tökéletesebb lehetne, ha benne másodlagos, de legalább harmadlagos szerkesztési elvként az időrend is érvényesülne. A műfaji alosztáson belül is sokkal többet mond a kronológia, mint a cikkek betűrendje. Semmiképpen sem lehet közömbös, hogy egy külföldi íróról mikor jelent meg az első közlemény hazánkban, de az sem, hogy mikor írtak először róla. A Nagyvilág — főleg az első évtizedében — sok külföldi íróat „fedezett fel” szá-

munkra, jóval kötetük hazai megjelenése előtt közölt verseket, novellákat, regényrészleteket tőlük. Nem kétséges, hogy ilyen módon könyvkiadásunkra is hatással volt. Ennek a dialektikus folyamatnak is tükrözője lehetett volna a repertórium.

A külföldi írók nevének földrajzi csoportosítása (amely a korábbi kötetben megvolt) most elmaradt, de ezt nem ronthatjuk fel, ez már valóban meghaladja mindazt, amit a folyóirat-repertóriumtól vártunk. Kifogásoljuk viszont a folyóirat részletesebb könyvészeti (bibliográfiai) leírásának hiányát, e leírás ugyanis szerkesztés része kell hogy legyen minden folyóirat-repertóriumnak, akár történeti, akár kurrens anyagról van szó.

A kiadvány értékét növelte volna, ha előszóként átveszi Szabolcsi Miklós cikket, amellyel a 15. évébe lépő folyóiratot üdvözölte. Végül nem hagyhatom említés nélkül, hogy a repertórium sokszorosított eljárással készült, de ez a sokszorosítás felveszi a versenyt a hagyományos nyomdatechnikával: könnyen olvasható, jól tagolt. (Összeáll.: Körtés Júlia. 1973. OSZK-KMK VI. 831 l. 65 Ft.)

Dr. Korompai Gáborné

Új külföldi kézikönyvek

A könyvtári szolgáltatások sorában mindinkább előtérbe kerülnek a tájékoztató feladatok. Az országos könyvtári rendszer minden szintjén meg kell kapnia a használónak legalább azt az alapinformációt, aminek segítségével „el tud

indulni”, azaz értesül, hogy milyen dokumentumokban talál választ kérdéseire, és hol lehetni meg ezeket a dokumentumokat. Mind fontosabb szerepet kap tehát a könyvtárak tájékoztató apparátusa és ennek magva, a naprakész információkkal szolgáló kézikönyvtár. Ez utóbbi kialakításához nyújt segítséget a KMK kurrens állománygyarapítási tanácsadó jegyzéke, melynek minden száma gazdag választékot kínál az országba érkezett legfontosabb külföldi összefoglaló munkákból.

Az ETO szakrendjében csoportosított, annotált bibliográfia idei 2. füzeté is bőven ajánl értékes műveket. Mindjárt a 0-ás szakban található Karl Schottenloher, a neves könyvtörténész két munkája. Az elsőként említett *A régi könyv* (a címetek magyar nyelvű fordításukban közöljük) ugyan elsősorban az amatőr könyvgyűjtőknek foglalja össze mindazt, amit a könyv kialakulásáról, történetéről, a kötésről és az illusztrálásról tudni kell, de a könyvtárosok is felhasználhatják tájékoztató munkájukban. *A könyvek mozgatták a világot* c. munkája szintén könyvtörténeti összefoglalás: a kéziratosság, a nyomdászat kezdeteit,

Meskó-Póka ex librise

Kovács Gyula ex librise

a könyvkiadás történetét, a könyvek esztétikumát tárgyalja, és ismerteti a régi nagy könyvgyűjteményeket.

A *könyv szótára* címmel a könyvtörténeti, a — kötéssel kapcsolatos — szakszó-magyarázatok, a nyomdai eljárásokat és a könyv részeit magyarázó címszavakat foglalja össze Helmut Hiller műve.

A sajtóban, a tv-ben, de a mindennapi életben is egyre sokasodó és minduntalan változó rövidítések feloldását tartalmazza Ralph de Sola: *Új rövidítési szótár*-ának legújabb kiadása. Ide sorolható Ad. de Vries: *Szimbólumok és képek szótára* c. munkája, melyben a költői és a képzőművészeti alkotásokkal kapcsolatos képek, jelképek magyarázatai találhatók, valamint H. Koblischke: *Rövidítések kézikönyve* c. műve. A bibliográfia ezt a gyűjteményt különösen ajánlja a német nyelvvizsgára készülőknek, minthogy a kb. 5000 rövidítés-feloldás között megtalálhatók az újságokban gyakran előforduló is.

Fontos tudnivalókat tartalmaz a könyvek restaurálásáról és állagmegóvásáról Otto Wächter: *Könyvek, levéltári anyagok és grafikák restaurálása és megóvása* c. munkája, mely a növényi és állati károsítókról, a levegő páratartalmáról, az egyes anyagok (papír, pergamen stb.) tulajdonságairól szól, s megtalálhatók benne a védekezés gyakorlati tanácsai, sőt receptjei is.

A szociológiai munkák között szerepel

A *szocialista állam kézikönyve* c. NDK kiadvány, melyben 400, az elmélet és a gyakorlat területéről gyűjtött fogalom magyarázata található.

A statisztikai kiadványok sorában említést érdemel *A világ országainak népessége* c. moszkvai kiadású kézikönyv, mely a demográfiai folyamatok adataiban való eligazodást 174 táblázattal könnyíti meg.

A nyelvészet irodalmából ki kell emelnünk Kenneth Katzner: *A világ nyelvei* c. munkáját, amely a Föld 500 nyelvéről nyújt alapvető tájékoztatást.

A természettudományi kézikönyveket képviseli *A Föld élővilágának atlasza* és *A világ állatfajainak enciklopédiája*, mindkettőt sok szép illusztráció gazdagítja.

Több kitűnő kézikönyvre hívja fel a figyelmet a bibliográfia a művészetek, az irodalomtudomány, a földrajz, valamint a történettudományok köréből is. Wolfgang Hutt: *Mi is a művészet?* c. eddig négy kiadást megért munkájában a művészet szemléletére, értékelésére tanít. Heinrich Lützelner műve, *A művészet képes szótára* 2800 címszó és 1000 kép segítségével az építészet és az iparművészet alapkérdéseit világítja meg.

Végül a bibliográfiában ismertetett s most említetlenül hagyott sok kitűnő kézikönyv helyett csupán egyre hívjuk még fel a figyelmet, Mitchell Beazley: *Ki mit csinált?* c. képes életrajzi lexikonára, mely az ókortól napjainkig felsorolja a politika, a tudományok, valamint a művészetek világának kiemelkedő alkotóit, és röviden ismerteti életpályájukat. A kötet 5000 címszót tartalmaz.

Az *Új külföldi kézikönyvek*, s ez talán az elmondottakból is kitűnt, nemcsak mint állománygyarapítási tanácsadó tesz jó szolgálatokat. (Itt kell megemlíteni, hogy a bibliográfia közli a könyvek valutaárát is, s ez a szükséges információ bizonyára a — sajnos — nélkülözhetetlen fék szerepét tölti be a könyvek megrendelésekor.) Tájékoztatási segédletnek is kitűnően megfelel, ezért ajánlható, hogy azok a kisebb könyvtárak is megrendeljék és gyűjtsék füzeteit, amelyek a benne ismertetett könyveket nem vehetik meg, hiszen azok a nagy kézikönyvtárak polcaira valók. (OSZK—KMK) (Su)

Meskó-Póka ex librise

Juhász Lászlóné: Sportperiodikák a felszabadulás után

1945—1970

Az összeállítás 459 magyarországi és 28 külföldi megjelenésű (magyar nyelvű) időszaki kiadványt sorol fel. A gyűjtés kiterjedt a folyóiratokra, a napi- és hetilapokra, továbbá az ún. nem folyóirat jellegű időszaki sajtótermékekre (évkönyvekre, naptárakra stb.) is. A periodikákat betűrendben tartalmazza a bibliográfia, a részletes címléírásokban megtalálhatók a közreadásban fontosabb szerepet vállaló személyek (szerkesztők, felelős kiadók stb.) és a testületek nevei is. A leírások a kiadvány első címe alatt találhatóak, a címváltozásokról utalás készült. A kiadvány a címléírasi adatokon kívül az állományadatokat is részletesen feltárja, feltünteti a lelőhelyet és a raktári jelzeteket is, abban az esetben, ha a kérdéses periodika a Testnevelési Főiskola könyvtárának, az Országos Széchényi könyvtárnak vagy a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának állományában megtalálható.

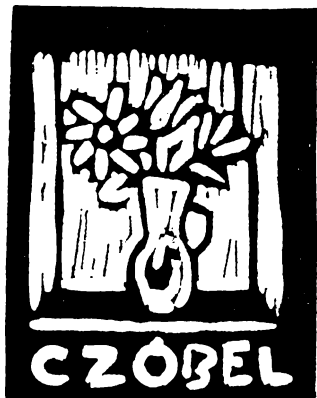
A külföldön megjelenő magyar nyelvű sportlapok címléírásai erősen leegyszerűsítettek, sokszor hiányosak, az állományadatok és a lelőhely feltüntetése hiányzik. Az alig két oldal terjedelmű gyűjtés mellőzhető lett volna, mivel a bibliográfia főrésze és a külföldi lapok leírásai között a színvonalkülönbség túlságosan szembetűnő. Utóbbi összecsapott, hevenyészett munka, a közölt adatok hiányosságán, a kisebb-nagyobb hibákon kívül pl. „Bánsági Népsport”-ot olvasgatunk BÀNÁTI helyett; az újvidéki „Olimpiai Híradó” kétszer is szerepel a felsorolásban, egyszer az említett címmel, egyszer „Sportújság. Olimpiai Híradó” cím alatt; azt is felróhatjuk, hogy merőben ellentétes a megoldás a cím-

változások esetében: ezek ugyanis nem az első cím alatt kerültek leírásra, hanem külön-külön, utalással az előző, illetve a későbbi címre (kivéve, amikor ez hiányzik, mint például a „Képes Sportújság”-nál). Nincs ugyan különösebb jelentősége, nem zavarja a kiadvány használatát, mégis kár volt elrontani vele az „összhatást”.

A bibliográfia használatát öt mutató könnyíti meg: időrendi, földrajzi, tárgy-, közreadói és névmutató készült hozzá. Az időrendi mutató az évek szerint az abban az esztendőben induló kiadványok címét sorolja fel betűrendben; a földrajzi mutató a megjelenési helyek (városok, községek) neve alatt sorolja fel a lapok címét (Budapestet azonban — nyilván az anyag bősége miatt — kihagyták a helynevek közül; ez papírtakarékossági szempontból érthető, mégsem szerencsés megoldás). A tárgymutató feleslegessé teszi, hogy az egyes sportágak iránt érdeklődőnek az egész kötetet végig kelljen lapoznia.

Az anyaggyűjtésben teljességre törekedett az összeállító, ennek köszönhető, hogy a közismert sportágakon kívül olyanokra is rátalál a könyvészet használója vagy lapozgatója, amelyekről nem is gondolta volna, hogy saját időszaki lappal rendelkeznek vagy rendelkeztek valaha. Ilyen pl. a gombfoci (helyesebben az „asztali labdarúgás”), igaz, mindössze egyetlen száma ismeretes (és az is lehet, hogy csak amolyan tréfás kiadvány volt), a galambsport, a gyeplabda, az íjászat és a teke. A tárgymutatóban a sportágak nevének kívül szerepelnek ún. formai tárgyszavak is („dokumentációs kiadványok”, „híradók”, „közlönyök”), valamint néhány, nem sportágra vonatkozó tárgyi tárgyszó („oktatás, nevelés”, „sport általában”, „sportegészségügy”, „sport és tudomány”, „sportmozgalmak”, „sportpropaganda”, „sportversenyek” stb.).

A gondos munkával készült könyvészet hasznos segédeszköze lesz a sport- és sajtótörténet kutatóinak, ezen felül jól használható referenz-mű valamennyi könyvtár számára, hiszen sokan vannak a sport iránt érdeklődő olvasók mind a közművelődési, mind a tudományos könyvtárakban. Kérdés, elegendő-e a 400 példány, amelyben a kiadványt a TF sokszorosító üzeme megjelentette?! (A Magyar Testnevelési Főiskola Szakkönyvtári és Dokumentációs Intézete, 238 1.)

Bor István rajza

Pálvolgyi Endre